

Έρευνα στην Εκπαίδευση

Τόμ. 12, Αρ. 2 (2023)

Εκπαίδευση και μάθηση σε μουσειακά περιβάλλοντα

ΕΡΕΥΝΑ ΣΤΗΝ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ
HELLENIC JOURNAL OF RESEARCH IN EDUCATION

Ειδικό αφιερωματικό τεύχος με θέμα: Εκπαίδευση και Μάθηση σε Μουσειακά Περιβάλλοντα

2023, Τόμος 12, Αρ. 2

Εμείς και οι άλλοι, ταυτότητα και μνήμη στην ευρωπαϊκή πραγματικότητα:

Αναστασία Ζάννη, Δάφνη Τελειώνη

doi: [10.12681/hjre.34134](https://doi.org/10.12681/hjre.34134)

Copyright © 2023, Αναστασία Ζάννη, Δάφνη Τελειώνη

Άδεια χρήσης [Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/).

Βιβλιογραφική αναφορά:

Ζάννη Α., & Τελειώνη Δ. (2023). Εμείς και οι άλλοι, ταυτότητα και μνήμη στην ευρωπαϊκή πραγματικότητα: Μια εκπαιδευτική δράση στο Σπίτι της Ευρωπαϊκής Ιστορίας. *Έρευνα στην Εκπαίδευση*, 12(2), 70-101. <https://doi.org/10.12681/hjre.34134>

Εμείς και οι άλλοι, ταυτότητα και μνήμη στην ευρωπαϊκή πραγματικότητα: μια εκπαιδευτική δράση στο Σπίτι της Ευρωπαϊκής Ιστορίας

Δρ Αναστασία Ζάννη^α, Δάφνη Τελειώνη, MSc, MPhil^β,

^α Ευρωπαϊκό Σχολείο Βρυξελλών III

^β Ευρωπαϊκή Οικονομική και Κοινωνική Επιτροπή, Ήταν Ένα Μικρό Καράβι ΜΚΟ

Περίληψη

Η μάθηση στη σύγχρονη εκπαίδευση δεν συνδέεται αποκλειστικά και μόνο με το χώρο του σχολείου, καθώς μπορεί να πραγματοποιηθεί και έξω από αυτόν. Αλλωστε, η μάθηση αντιμετωπίζεται ως μια ενεργητική διαδικασία, που βασίζεται στη συνεργασία των μαθητών, στην ανταλλαγή απόψεων και στη διερεύνηση των δεδομένων, που οδηγούν στο σχηματισμό γνώσεων, στη διαμόρφωση πεποιθήσεων και στον επαναπροσδιορισμό στάσεων. Η δυναμική της ενεργητικής μάθησης υπαγορεύει και τις αρχές για το σχεδιασμό και τη διαμόρφωση εκπαιδευτικών προγραμμάτων και δράσεων, που πρόκειται να υλοποιηθούν εκτός σχολικών αιθουσών. Ένα τέτοιο περιβάλλον μάθησης με ενισχυμένη μαθησιακή δυναμική είναι και ο χώρος του μουσείου. Στο χώρο αυτό δεν παρουσιάζεται στο κοινό απλά μια ιστορία, αλλά εκτίθενται αντικείμενα τα οποία εμπεριέχουν ιδέες και παρακινούν τους επισκέπτες να στοχαστούν πάνω σε αυτές και να ανακαλύψουν νοήματα και συναισθήματα. Με γνώμονα την αξιοποίηση της δυναμικής του χώρου του μουσείου ως ενεργού περιβάλλοντος μάθησης, σχεδιάστηκε και εφαρμόστηκε το εκπαιδευτικό πολιτισμικό πρόγραμμα «Δια-πολις: Ο άλλος ως Εαυτός και ο Εαυτός ως άλλος» με επιστημονικό υπεύθυνο τον αναπληρωτή καθηγητή του ΔΠΘ Σίμο Παπαδόπουλο και την διεπιστημονική του ομάδα. Σκοπός του προγράμματος ήταν η ευαισθητοποίηση των μαθητών-συμμετεχόντων πάνω στο ζήτημα της διαχείρισης της διαφορετικότητας μέσω της παροχής κινήτρων και ερεθισμάτων για την ανακάλυψη του Άλλου. Βασικά εργαλεία της προσπάθειας αυτής ήταν η τέχνη και ο πολιτισμός, όπως παρουσιάζονται σε σημαντικούς μουσειακούς χώρους σε Αθήνα, Αλεξανδρούπολη και Βρυξέλλες. Στο πλαίσιο του προγράμματος, η ομάδα των μαθητών από τις Βρυξέλλες υπό την καθοδήγηση ομάδας εμπνευστών εκπαιδευτών δραστηριοποιήθηκε στο Σπίτι της Ευρωπαϊκής Ιστορίας του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου, στο οποίο πραγματοποίησε την εκπαιδευτική της δράση μέσω 3 επισκέψεων κατά τους μήνες Νοέμβριο και Δεκέμβριο 2021. Κατά τις επισκέψεις τους, οι μαθητές είχαν την ευκαιρία να γνωρίσουν τον πολιτισμικό χώρο του μουσείου, να ανακαλύψουν την μόνιμη έκθεσή του, και τα μηνύματα που είναι ενσωματωμένα σε αυτήν. Συμμετείχαν σε καλλιτεχνικές και εικαστικές δράσεις και επικοινωνήσαν διαδικτυακά με τους συμμαθητές τους από την Αθήνα και την Αλεξανδρούπολη.

Abstract

Learning in modern education is not only connected to the school environment. Nowadays learning is viewed as an active process, based on student collaboration, the exchange of opinions and the exploration of data, leading to the formation of knowledge, the acquisition of beliefs and the redefinition of attitudes. The dynamic of active learning also dictates the principles for the design and development of educational programs and activities, which are to be implemented outside the classroom. The museum is, indeed, such an environment, with enhanced learning dynamics. In this environment, stories are not simply presented to the public. Instead, the exhibits contain ideas and motivate visitors to reflect on them and discover new meanings and feelings. The educational and cultural program “Dia-polis: The Other as Self and the Self as Other” was designed by the scientific manager, the associate professor of DTH Simos Papadopoulos and his interdisciplinary team, and was implemented based on the dynamics of the museum space as an active learning environment. The purpose of the program was to raise the awareness of the participants on the issue of managing diversity, by providing incentives and stimuli for the discovery of the “Other”. Art and culture were the basic tools of this effort, as presented in important museum spaces in Athens, Alexandroupolis and Brussels. The Brussels group visited the House of European History three times during the months of November and December 2021. During their visits, the students had the opportunity to

get to know the cultural space of the museum, to discover its permanent exhibition, and the messages embedded in it. They participated in artistic and visual collaborative actions, and finally, based on the culturally imported information, they communicated online with their classmates from Athens and Alexandroupolis.

© 2023, Αναστασία Ζάννη, Δάφνη Τελειώνη
Άδεια CC-BY-SA 4.0

Λέξεις-κλειδιά: Διαπολιτισμικότητα, συνεργατική μάθηση, μουσείο, διαφορετικότητα, εκπαιδευτικό πρόγραμμα

Key words: Interculturalism, collaborative learning, museum, diversity, educational program

Εισαγωγή

Διαφορετικότητα και διαπολιτισμικότητα

Ο άνθρωπος είναι προικισμένος με εξελικτικές διανοητικές και πνευματικές ικανότητες, οι οποίες του επιτρέπουν να αξιοποιεί τους φυσικούς πόρους, να δημιουργεί τεχνολογικά επιτεύγματα και να παράγει προϊόντα αισθητικής και καλλιτεχνικής αξίας. Κατά την Γκέφου - Μαδιανού (2020), με τον τρόπο αυτό διαμορφώνεται ο ανθρώπινος πολιτισμός, ο οποίος, ωστόσο, επιμερίζεται στη βάση των ιδιαίτερων χαρακτηριστικών διαφορετικών ομάδων ανθρώπων. Ο επιμερισμός αυτός οδηγεί στο σχηματισμό διαφορετικών πολιτισμικών ταυτοτήτων, συστατικά των οποίων είναι οι κοινές συναισθηματικές, πνευματικές, αισθητικές και κοινωνικές εκδηλώσεις των μελών μιας ομάδας ανθρώπων. Αυτές εξωτερικεύονται μέσω των κοινωνικά αποδεκτών συμπεριφορών, των ηθών, των εθίμων και των παραδόσεων.

Η αναπόφευκτη συνύπαρξη ατόμων με διαφορετική πολιτισμική ταυτότητα, εντός ενός κοινού πλαισίου αναφοράς, αποτελούσε ανέκαθεν μια πρόκληση για τις ανθρώπινες κοινωνίες, όσον αφορά στην εξεύρεση τρόπων για την αποφυγή συγκρούσεων και την προαγωγή των αρμονικών και δημιουργικών αλληλεπιδράσεων μεταξύ των διαφορετικών ομάδων. Σύμφωνα με τους Ασκούνη κ.α. (2021), κατά τη διάρκεια του 20^{ου} αιώνα, οι δύο Παγκόσμιοι Πόλεμοι και η εμφάνιση σε μεγάλη κλίμακα του μεταναστευτικού και προσφυγικού φαινομένου, απέδειξαν τα ελλιπή αντανακλαστικά των ανθρώπινων κοινωνιών (ειδικά εντός του ευρωπαϊκού χώρου) ως προς την επιτυχή διαχείριση της διαφορετικότητας. Η ανάδειξη των εθνικών κρατών και ο σχηματισμός ανάλογων πολιτισμικών ταυτοτήτων οδήγησε τις κοινωνίες στην περιχαράκωση γύρω από μια συγκεκριμένη εθνική πολιτισμική ταυτότητα, η οποία έπρεπε να προστατευθεί και να παραμείνει αναλλοίωτη από ξένες επιδράσεις. Η είσοδος εντός του εθνικού κοινωνικού χώρου οποιουδήποτε φορέα διαφορετικού πολιτισμικού υποβάθρου δεν μπορούσε να είναι ανεκτή, αν δεν οδηγούσε στην πλήρη πολιτισμική αφομοίωση από την κυρίαρχη ομάδα.

Ο τρόπος διαχείρισης της διαφορετικότητας μετασχηματίστηκε στις τελευταίες δεκαετίες του 20^{ου} αιώνα, οπότε και εμφανίστηκαν στον ανεπτυγμένο δυτικό κόσμο (ιδιαίτερα στην Ευρωπαϊκή Ένωση και Ηνωμένες Πολιτείες Αμερικής) οι προσεγγίσεις της πολυπολιτισμικότητας και ιδιαίτερα της διαπολιτισμικότητας. Η πολυπολιτισμικότητα, όπως αναφέρουν οι Meer & Modood (2012), διακηρύσσει το σεβασμό του πολιτισμικά διαφορετικού, αφού αυτό αντιμετωπίζεται ως στοιχείο της ιδιαίτερης ταυτότητας του ατόμου. Ωστόσο, η πολυπολιτισμικότητα απορρίπτει κάθε ιδέα δημιουργικής επαφής και ανταλλαγής πολιτισμικών στοιχείων μεταξύ των διαφορετικών ομάδων, αφού αυτό θα οδηγούσε στην αλλοίωση της κυρίαρχης πολιτισμικής ταυτότητας, κάτι που δεν είναι ανεκτό. Από την άλλη, η διαπολιτισμικότητα εξελίσσει την πολυπολιτισμική προσέγγιση, αφού όχι μόνο πρεσβεύει το σεβασμό στη διαφορετικότητα, αλλά και προωθεί την αλληλεπίδραση μεταξύ των μελών των διαφορετικών πολιτισμικών ομάδων, που συνυπάρχουν εντός ενός κοινωνικού χώρου. Μέσω

της αλληλεπίδρασης, οι διαφορετικές πολιτισμικές ταυτότητες οδηγούνται σε όσμωση, που οδηγεί στην παραγωγή νέων πολιτισμικών ταυτοτήτων (Παρθένης, 2016).

Εκπαίδευση και Δημοκρατία στο διαπολιτισμικό συγκείμενο

Η διαπολιτισμική προσέγγιση επαναπροσδιόρισε τις εκπαιδευτικές πολιτικές των δυτικών κρατών στα τέλη του 20^{ου} και τις αρχές του 21^{ου} αιώνα. Κατά τον Banks (2015), εντός του διαπολιτισμικού συγκείμενου, στους στόχους του σχολείου και της εκπαιδευτικής διαδικασίας δεν περιλαμβάνεται πλέον η προσφορά προς τους μαθητικούς πληθυσμούς ενός σώματος προσχηματισμένων πληροφοριών πάνω στα θεματικά διδακτικά αντικείμενα, αλλά η ενεργοποίησή τους στην κατεύθυνση της αλληλεπίδρασης, της ανταλλαγής απόψεων και της συλλογικής δράσης. Οι μαθητές στο διαπολιτισμικό σχολείο καθοδηγούνται στο να αναπτύξουν κριτική σκέψη και ικανότητα, μαθαίνοντας να ανακαλύπτουν τη γνώση μέσα από την ενεργητική συνεργασία τους, τη γνωριμία με την ιδιαίτερη ταυτότητα του συμμαθητή τους και την αξιοποίηση της διαφορετικότητας. Κατά τον Λοϊζο (2021), συνέπειες της διαπολιτισμικής εκπαίδευσης είναι η προώθηση στις συνειδήσεις των μαθητών-μελλοντικών πολιτών, οικουμενικών και πανανθρώπινων αξιών, όπως η αλληλεγγύη, η ισότητα, ο σεβασμός στη διαφορετικότητα και η ελευθερία, με την παράλληλη καταπολέμηση των αιτίων που οδηγούν σε αρνητικά φαινόμενα όπως ο ρατσισμός και η ξενοφοβία.

Η διάδοση της διαπολιτισμικής προσέγγισης στην εκπαίδευση συνδέεται άμεσα με την ανάδειξη και καθιέρωση της δημοκρατίας ως του μοναδικού αποδεκτού πολιτεύματος των σύγχρονων και αναπτυγμένων κρατών. Με γνώμονα το δημοκρατικό τρόπο λειτουργίας, το διαπολιτισμικό σχολείο θέτει στο κέντρο του ενδιαφέροντος τους μαθητές και μεταχειρίζεται ως κυρίαρχο μέσο μάθησης το διάλογο, που επεκτείνεται προς όλες τις κατευθύνσεις και αφορά σε όλα τα εμπλεκόμενα μέρη της εκπαιδευτικής διαδικασίας (μαθητές, εκπαιδευτικοί, γονείς, κοινωνικοί φορείς). Μέσω του διαλόγου, οι μαθητές επικοινωνούν, αλληλεπιδρούν παιδαγωγικά και πολιτισμικά, συνεργάζονται αρμονικά και αναβαθμίζονται σε παραγωγούς γνώσεων (Καρακατσάνη & Πλιόγκου, 2020).

Οι παραπάνω εξελίξεις επηρεάζουν και το ρόλο του εκπαιδευτικού. Εντός του διαπολιτισμικού και δημοκρατικού σχολείου, ο εκπαιδευτικός χάνει τον παραδοσιακό ρόλο της αυθεντίας, αλλά αποκτά το ρόλο του εμπνευστή των μαθητών και του καθοδηγητή τους σε δράση. Αυτό άλλωστε τονίζει και ο Παπαδόπουλος (2016), όταν αναφέρει ότι η παρουσία του εκπαιδευτικού στοχεύει πλέον στην προώθηση μιας κουλτούρας διαλόγου και συνεργασίας, η οποία θα διευκολύνει τους μαθητές, ώστε να ανακαλύπτουν μόνοι τους τις απαραίτητες πληροφορίες, να τις συνθέτουν κριτικά και να παράγουν την απαραίτητη γνώση ανάλογα με την περίπτωση. Στην κατεύθυνση αυτή, ο εκπαιδευτικός οφείλει να εγκαταλείψει παραδοσιακές μεθόδους διδασκαλίας (όπως παράδοση, διάλεξη) και να υιοθετήσει περισσότερο ενεργητικές και συνεργατικές τεχνικές μάθησης (όπως εργασία σε ομάδες, σχέδια εργασίας – project).

Το μουσείο ως περιβάλλον μάθησης

Η διαδικασία της μάθησης στο σύγχρονο διαπολιτισμικό-δημοκρατικό σχολείο δεν υλοποιείται μόνο εντός των ορίων του σχολικού χώρου. Το σύγχρονο σχολείο άλλωστε χαρακτηρίζεται από μια έμφυτη ανοικτότητα, που επιβάλλει την ανάπτυξη ισχυρών δεσμών και αλληλεπιδράσεων ανάμεσα σε αυτό και την τοπική και ευρύτερη κοινωνία, με την εξεύρεση και αξιοποίηση κατάλληλων περιβαλλόντων μάθησης. Στο πλαίσιο αυτό, όπως τονίζουν και οι Νικονάνου & Νάκου (2015), ο χώρος του μουσείου μπορεί να λειτουργήσει ως ενεργό περιβάλλον μάθησης, προσφέροντας στο μαθητικό πληθυσμό τα απαραίτητα ερεθίσματα για συλλογική ενεργοποίηση, διάδραση και πνευματική δημιουργία.

Σύμφωνα με το ICOM (2022), το μουσείο είναι ένας οργανισμός που υπηρετεί την κοινωνία μέσω της φύλαξης, παρουσίας στο κοινό και ερμηνείας αντικειμένων που

σχετίζονται με την πολιτιστική κληρονομιά. Για την εξυπηρέτηση των στόχων του, στους οποίους περιλαμβάνεται και η προώθηση της διαφορετικότητας και της αειφορίας, το μουσείο πρέπει να συνεργάζεται με την κοινωνία των πολιτών, αποτελώντας ένα χώρο για εκπαίδευση, ψυχαγωγία και αναστοχασμό. Οι ιδιότητες αυτές του μουσειακού χώρου κρίνονται ιδιαίτερα σημαντικές, καθώς καθορίζουν το πλαίσιο επαφής μουσείου και σχολείου, διαμορφώνοντας δυνητικούς άρρηκτους δεσμούς μεταξύ τους (Καραγιάννη & Παπαδόπουλος, 2020).

Όπως αναφέρουν οι Falk & Dierking (2013), το μουσείο είναι ένας χώρος, όπου μέσα από τα αντικείμενα που εκτίθενται σε αυτό, παρουσιάζει στο κοινό πτυχές μιας ιστορίας ή/και δεδομένα μιας αφήγησης. Τα στοιχεία αυτά παραπέμπουν σε στιγμές του παρελθόντος, οι οποίες προβάλλονται στο παρόν και επιδιώκουν την ανάπτυξη ενός άτυπου, αλλά δυναμικού διαλόγου με τους επισκέπτες. Οι τελευταίοι καλούνται να επικοινωνήσουν με τα εκθέματα, να ανακαλύψουν τις ιδέες που μεταδίδουν, να προβάλλουν στο παρόν τις καταστάσεις του παρελθόντος και εν τέλει να επαναπροσδιορίσουν στάσεις και αντιλήψεις. Γίνεται σαφές πως το μουσείο αποτελεί έναν κατεξοχήν χώρο μάθησης, η δυναμική του οποίου είναι πλήρως συμβατή με τη λογική που διέπει το διαπολιτισμικό-δημοκρατικό σχολείο και ως εκ τούτου είναι καθήκον και υποχρέωση της σχολικής κοινότητας να την αξιοποιεί πλήρως προς όφελος των μαθητών (Φιλιππουπολίτη, 2015).

Οι τελευταίες δεκαετίες έχουν επιφέρει μεγάλες εξελίξεις στον τρόπο που οι επιμελητές και αρχιτέκτονες των μουσειακών εκθέσεων 'χτίζουν' την μουσειακή εμπειρία των επισκεπτών (Walhimer, 2015). Τόσο οι Leinhardt και Knutson (2004) όσο και ο Black (2005) είχαν ήδη διακρίνει τις μουσειακές εκθέσεις σε διδακτικές (didactic), ανακαλυπτικές (discovery) και εποικοδομητικές (constructivist), ανάλογα με την μαθησιακή θεωρία που υιοθετούν, τον τρόπο που επικοινωνούν τα μηνύματά τους και αφηγούνται την ιστορία τους. Αναφέρουν, ωστόσο, ότι ανεξάρτητα από το είδος της έκθεσης, οι επισκέπτες ούτως ή άλλως προτιμούν στην πλειοψηφία τους να ακολουθούν το δικό τους μονοπάτι περιήγησης, δίνοντας έμφαση στα εκθέματα ή τις ενότητες που τους ενδιαφέρουν, δημιουργώντας έτσι την προσωπική τους μουσειακή εμπειρία (Black, 148-149). Η εξέλιξη της τεχνολογίας, η χρήση των οπτικοακουστικών και διαδραστικών μέσων, η εποχή της γρήγορης εικόνας, έχουν αλλάξει ακόμα περισσότερο τις προσδοκίες του -νεανικού κυρίως- κοινού, και κατά συνέπεια τις απαιτήσεις του από ένα σύγχρονο μουσείο. Ο Walhimer (2015) διακρίνει πως σήμερα, στην εποχή του διαδικτύου, περισσότερο από ποτέ τα μουσεία οφείλουν και μπορούν να δημιουργούν ένα ασφαλές περιβάλλον μάθησης που να προσφέρει ευκαιρίες για πνευματικό πειραματισμό και ενθουσιασμό.

Είναι προφανές ότι η σχέση σχολείου και μουσείου δεν βασίζεται στην παραδοσιακή θεώρηση της μάθησης, κατά την οποία οι μαθητές μαθαίνουν μέσω της αποδοχής και αφομοίωσης έτοιμων πληροφοριών και δεδομένων. Η συνθήκη αυτή είχε ήδη αναγνωριστεί από τους Hein & College (1995), οι οποίοι τόνισαν πως η εκπαίδευση που παρέχεται εντός του μουσειακού συγκειμένου έχει ως σκοπό να συνδέσει δημιουργικά και νοηματικά το παρελθόν, το παρόν και το μέλλον. Οι μαθητές αναγνωρίζουν μέσα από τα μουσειακά αντικείμενα τα δικά τους πολιτισμικά χαρακτηριστικά και τα συσχετίζουν με τα αντίστοιχα άλλων πολιτισμών. Ο Falk (2006) αναφέρει ότι η εκπαίδευση στο μουσείο προωθεί την ανεκτικότητα, την αειφορία και ιδιαίτερα την ανάπτυξη πολιτισμικής εμπάθειας. Σε κάθε περίπτωση, το μουσείο τοποθετεί τον μαθητή στο κέντρο της εκπαιδευτικής διαδικασίας, αφού τον παρακινεί, μέσω των εκθεμάτων και συλλογών του, σε εξάσκηση των νοητικών του ικανοτήτων, σε ικανοποίηση της περιέργειάς του και σε προώθηση της ανάγκης του για μάθηση.

Η μάθηση, που συντελείται με βάση την παραπάνω προσέγγιση χαρακτηρίζεται ως μη τυπική μάθηση. Αποτελεί μια ενεργητική διαδικασία, η οποία βασίζεται στη δράση και στον πειραματισμό με αφορμή τα μουσειακά αντικείμενα. Στο πλαίσιο αυτό, οι μαθητές διδάσκονται, αλλά παράλληλα διδάσκουν μέσω της αλληλεπίδρασης που συντελείται τόσο με

τα εκθέματα, όσο και μεταξύ των ίδιων. Προκύπτει ότι η μάθηση στο μουσείο είναι μια κοινωνική δραστηριότητα, αφού παρακινεί τους μαθητές σε συνεργασία και διάλογο για την κατανόηση και προσέγγιση νοημάτων και τελικά την εξαγωγή γνώσης. Η διαδικασία συνεχίζεται σε μαθησιακό επίπεδο και εκτός του μουσειακού χώρου, γεγονός που καθιστά σαφές ότι το μουσείο αποτελεί τον κατάλληλο χώρο στη διάθεση των σχολικών ομάδων για την προώθηση της ενεργητικής μάθησης. Αυτή συντελείται με νοητική παρακίνηση των μαθητών σε δράση, καλλιεργεί την κριτική τους ικανότητα και προϋποθέτει τη συνεργασία και την δυναμική εμπλοκή τους στη μαθησιακή διαδικασία (Altintas & Yenigul, 2020).

Κατά τους Andre et al. (2017), η δυναμική της ενεργητικής μάθησης υπαγορεύει και τις αρχές για το σχεδιασμό και τη διαμόρφωση εκπαιδευτικών προγραμμάτων και δράσεων, που πρόκειται να υλοποιηθούν εντός του μουσειακού χώρου. Υπάρχουν βέβαια μουσειακά εκπαιδευτικά προγράμματα, τα οποία έχουν καθολικό χαρακτήρα και απευθύνονται συνολικά στη μαθητική κοινότητα. Η δυναμική της ενεργητικής μάθησης μπορεί να εξυπηρετηθεί από τα προγράμματα αυτά, εφόσον όμως εμπεριέχουν δυνατότητες ευελιξίας και προσαρμογής στις ανάγκες κάθε μαθητικής ομάδας ξεχωριστά. Τα προγράμματα αυτά προετοιμάζονται κυρίως από τα μουσεία και απευθύνονται συνολικά στη μαθητική κοινότητα. Διαφορετική όμως είναι η περίπτωση όπου ένα εκπαιδευτικό πρόγραμμα σχεδιάζεται από το σχολείο με αξιοποίηση του χώρου του μουσείου. Σύμφωνα με τους Young et al., (2022), το εκπαιδευτικό αυτό πρόγραμμα διαφοροποιείται στο ότι παραγωγικό αίτιο του σχεδιασμού αποτελούν οι ανάγκες συγκεκριμένων μαθητών, όπως έχουν διαγνωστεί από το εκπαιδευτικό προσωπικό του σχολείου και εκδηλωθεί από τις απαιτήσεις και επιθυμίες των ίδιων των μαθητών.

Η συνθήκη αυτή παρέχει ένα σημαντικό πλεονέκτημα για το σχεδιασμό του προγράμματος, αφού δίνει τη δυνατότητα της διαφοροποίησης και εξατομίκευσης στη βάση των ιδιοτήτων των μαθητών, των εκπαιδευτικών αναγκών τους και των προσδοκιών τους από τη διαδικασία μάθησης. Παράλληλα, ο σχεδιασμός αυτός λαμβάνει υπόψη τον μουσειακό χώρο σε σχέση με τις πρότερες γνώσεις των μαθητών, οι οποίες αξιοποιούνται ώστε να πολλαπλασιαστεί το αντίκτυπο του προγράμματος στις συνειδήσεις των μελών της μαθητικής ομάδας. Τέλος, όπως αναφέρει και η Συλαίου (2020), ο διαφοροποιημένος σχεδιασμός διευκολύνει την επιλογή των κατάλληλων μεθόδων, εκπαιδευτικών τεχνικών και ψηφιακών μέσων που θα επιλεγούν, λαμβάνοντας υπόψη τα ιδιαίτερα μαθησιακά χαρακτηριστικά της κάθε μαθητικής ομάδας.

Το πολιτιστικό πρόγραμμα «Δια-πολις: Ο άλλος ως Εαυτός και ο Εαυτός ως άλλος»

α) Φυσιογνωμία του προγράμματος

Η δυναμική της διαπολιτισμικής εκπαίδευσης και οι δυνατότητες του μουσειακού χώρου ως ενεργού περιβάλλοντος μάθησης αποτέλεσαν τα παραγωγικό υπόβαθρο για το σχεδιασμό και ανάπτυξη του πολιτισμικού προγράμματος «Δια-πολις: Ο Άλλος ως Εαυτός και ο Εαυτός ως άλλος» (Από τη διαλογική κατανόηση στη στοχαστική δράση και την αξιολογική επίγνωση). Ο βασικός σκοπός του προγράμματος ήταν η ευαισθητοποίηση των μαθητών-συμμετεχόντων πάνω στο ζήτημα της διαχείρισης της διαφορετικότητας, μέσω της παροχής κινήτρων και ερεθισμάτων για την ανακάλυψη του Άλλου. Βασικά εργαλεία της προσπάθειας αυτής ήταν η τέχνη και ο πολιτισμός, όπως αυτά παράγονται από διαφορετικές ομάδες ανθρώπων, σε ποικίλα κοινωνικά συγκείμενα. Πιο συγκεκριμένα, ο επιστημονικά υπεύθυνος του προγράμματος Σίμος Παπαδόπουλος και οι συνεργάτες του θεώρησαν ότι το συγκεκριμένο πολιτιστικό πρόγραμμα είχε στόχο την αποδοχή της διαφορετικότητας, υπό το πρίσμα της Σύμβασης για τα Δικαιώματα του Παιδιού, μέσω αξιοποίησης της τέχνης και του πολιτισμού σε ένα πολυπολιτισμικό περιβάλλον, με συμμετοχή καλλιτεχνών και εμπυρωτών. Παιδιά από διαφορετικούς τόπους θα μπορούσαν να εκφραστούν καλλιτεχνικά, μέσω του θεάτρου, της

εικαστικής δημιουργίας και της ψηφιακής τεχνολογίας, σχετικά με το πώς βλέπουν άλλους τόπους, με βάση τα πολιτισμικά ερεθίσματα του δικού τους.

Με διαπολιτισμικό κριτήριο τη θεώρηση της 'άλλης άποψης' οι ομάδες παιδιών θα ανέπτυξαν τις καλλιτεχνικές δράσεις τους κατά τους τρεις τελευταίους μήνες του 2021 (Οκτώβριος, Νοέμβριος, Δεκέμβριος), σε τρεις συναντήσεις. Οι χώροι που επιλέχθηκαν ήταν το Εθνικό Μουσείο Σύγχρονης Τέχνης / ΕΜΣΤ (για την ομάδα της Αθήνας), το Ιστορικό Μουσείο Αλεξανδρούπολης / ΙΣΜΟ (για την ομάδα της Αλεξανδρούπολης) και το Σπίτι Ευρωπαϊκής Ιστορίας του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου / ΗΕΗ (για την ομάδα στις Βρυξέλλες), χώροι που είναι εκ φύσεως πηγές εκπόρευσης πολιτισμικών και κυρίως διαπολιτισμικών ερεθισμάτων.

Στις δυο πρώτες συναντήσεις, μέσω διερευνητικής-θεατρικής και εικαστικής έκφρασης, η ομάδα των παιδιών κάθε πόλης, σε τρίωρη συνάντηση, θα επεξεργαζόταν μια θεματική ενότητα με βάση συγκεκριμένα εκθέματα. Οι θεματικές θα αφορούσαν το ταξίδι του 'εαυτού' σε σχέση με τον 'άλλο', καθώς και το ταξίδι της μνήμης, μέσω των πολιτισμικών τεκμηρίων, παλαιών και νεότερων, για τη συνάντηση με τον 'άλλο' τρόπο, χρόνο και τόπο, αναδεικνύοντας την ποικιλομορφία της πολιτισμικής έκφρασης, ως 'γέφυρας' διαπολιτισμικής κατανόησης.

Κατά την τρίτη συνάντηση του Δεκεμβρίου, οι ομάδες από την Αλεξανδρούπολη, την Αθήνα και τις Βρυξέλλες θα συναντιούνταν σε κοινή, καταληκτική, ψηφιακή εκδήλωση, για να παρουσιάσουν την παραστασιακή τους σύνθεση και τα πολυτροπικά τους κείμενα-δημιουργήματα, που θα αποτύπωναν την οπτική τους για τη δική τους και για τις άλλες πόλεις.

Τα προσδοκώμενα αποτελέσματα του Προγράμματος ήταν τα παιδιά να ενισχύσουν το καλλιτεχνικό-αισθητικό και διαπολιτισμικό τους κριτήριο, αναπτύσσοντας διαπολιτισμική επικοινωνία σε περιβάλλοντα τέχνης και πολιτισμού. Κριτήρια αποτίμησης του Προγράμματος θεωρούνταν η αναγνώριση, η διαλογική κατανόηση, η στοχαστική δράση και η αξιολογική επίγνωση της θέσης του Άλλου.

β) Παρουσίαση των ομάδων

Στο πλαίσιο του συγκεκριμένου προγράμματος, η ομάδα της Αλεξανδρούπολης, με την Κα Αγνή Καραγιάννη υπεύθυνη του προγράμματος, προσπάθησε να φέρει σε επαφή τα παιδιά με την έννοια της ατομικής και συλλογικής ταυτότητας, εστιάζοντας στην σχέση παρελθόντος-παρόντος μέσα από τα εκθέματα του Ιστορικού μουσείου Αλεξανδρούπολης. Το μουσειακό έκθεμα που αξιοποιήθηκε σε αυτή την προσπάθεια ήταν το μικρής κλίμακας αντίγραφο πολεμικού карабиού της θρυλικής οικογένειας Βισβίτση, που μετείχε στον αγώνα της Ανεξαρτησίας 1821 και αποτέλεσε τον διάυλο-πέρασμα από το παρελθόν στο παρόν της Αλεξανδρούπολης. Η ομάδα της Αθήνας που δραστηριοποιήθηκε στο μουσείο ΕΜΣΤ, με μια πληθώρα εμπυχωτών, στόχευσε μέσα από τα εκθέματα «το Καράβι της Ζωής μου» του Πλα Καβακόν και το «New Burghers» του Γιώργου Λιάππα να φέρει σε επαφή τους μαθητές με την έννοια του άλλου ως πρόσφυγα που προσπαθεί να βρει μια θέση στην καινούργια του πατρίδα και να ενσωματωθεί στο παρόν της.

Η ομάδα των μαθητών από τις Βρυξέλλες υπό την καθοδήγηση ομάδας εμπυχωτών - εκπαιδευτικών δραστηριοποιήθηκε στο Σπίτι της Ευρωπαϊκής Ιστορίας του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου. Κατά τις επισκέψεις τους, οι μαθητές είχαν την ευκαιρία να γνωρίσουν τον πολιτισμικό χώρο του μουσείου, να ανακαλύψουν την μόνιμη έκθεσή του, και τα μηνύματα που είναι ενσωματωμένα σε αυτήν. Συμμετείχαν σε καλλιτεχνικές και εικαστικές συνεργατικές δράσεις και επικοινωνήσαν διαδικτυακά με τους συμμαθητές τους από την Αθήνα και την Αλεξανδρούπολη.

γ) Αναλυτική παρουσίαση των δράσεων στο Σπίτι Ευρωπαϊκής Ιστορίας των Βρυξελλών.

Το μουσείο στεγάζεται στο ανακαινισμένο κτίριο Eastman (παλιά οδοντιατρική κλινική), στο κέντρο της Ευρωπαϊκής συνοικίας των Βρυξελλών, μέσα στο πάρκο Leopold, και δίπλα σε κτίρια της Ευρωπαϊκής Επιτροπής και του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου. Άνοιξε τις πύλες του το 2018, έπειτα από σχεδόν μία δεκαετία ιστορικής μελέτης και μουσειολογικού σχεδιασμού από ομάδα ειδικών από όλη την Ευρώπη.

Σύμφωνα με την δήλωση αποστολής του μέσα από την ιστοσελίδα του «*Το Σπίτι της Ευρωπαϊκής Ιστορίας είναι ένα φόρουμ μάθησης, προβληματισμού και συζήτησης, ανοιχτό σε όλους τους πολίτες, ανεξαρτήτως ηλικίας και προέλευσης. [...] Το Σπίτι παρουσιάζει την ιστορία της Ευρώπης με τρόπο που ενισχύει την εναισθητοποίηση όσον αφορά τις πολλαπλές οπτικές γωνίες και ερμηνείες. Διατηρεί τόσο τις κοινές μνήμες όσο και τις μνήμες που μας χωρίζουν. Συλλέγει στοιχεία και εκθέτει την ιστορία της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης και των θεμελίων της*». Αυτός ακριβώς ήταν και ο λόγος που επιλέχθηκε αυτό το μουσείο για το συγκεκριμένο πρόγραμμα. Διότι εξετάζει μεν ιστορικά γεγονότα, υπό το πρίσμα, όμως, της πολυπολιτισμικότητας, της ατομικής και συλλογικής ταυτότητας και μνήμης. Αναφέρεται τόσο στα θετικά όσο και στα μελανά σημεία της ευρωπαϊκής ιστορίας, και ένας από τους στόχους του είναι να ανακαλύψει ο επισκέπτης την δική του θέση μέσα σε αυτήν, συγκρίνοντας και αντιπαραθέτοντας τις δικές του εμπειρίες με αυτές των 'άλλων'. Εξάλλου, όπως αναφέρει και η Bedford (2014), σε ένα ιστορικό μουσείο, ο επισκέπτης δοκιμάζει έναν διαφορετικό ρόλο. Βρίσκει την ευκαιρία να διερευνήσει διαφορετικές ταυτότητες, που μπορεί να μην τον αλλάξουν δραστικά, ωστόσο τον βοηθάνε να κατανοήσει περισσότερο τον εαυτό του σε σχέση με τους άλλους.

Η μόνιμη έκθεση του μουσείου εκτείνεται σε 6 ορόφους και, αντίστοιχα, 6 ενότητες, οι οποίες αφηγούνται την ιστορία της Ευρώπης συνολικά και όχι κάθε κράτους/έθνους ξεχωριστά. Εξετάζει το αν και το πώς τα ιστορικά γεγονότα δημιούργησαν και εξέλιξαν την ιδέα της ευρωπαϊκής μνήμης/ταυτότητας. Τα εκθέματα προέρχονται από διάφορες ιστορικές περιόδους, από όλες τις χώρες της Ευρώπης, και, σε συνδυασμό με πληθώρα οπτικοακουστικών και διαδραστικών μέσων, συνθέτουν το Ευρωπαϊκό 'παζλ'. Ο επισκέπτης περιηγείται στην Ευρωπαϊκή ιστορία, ξεκινώντας ουσιαστικά από την διαμόρφωση της Ευρώπης και των εθνών του 18^{ου} αιώνα, και συνεχίζοντας σε κάθε σημαντική ιστορική περίοδο: την άνοδο σε παγκόσμια δύναμη κατά τον 19^ο αιώνα (με τα μελανά αποικιοκρατικά στοιχεία), την διαταραγμένη περίοδο και καταστροφή του πρώτου μισού του 20^{ου} αιώνα, την ανοικοδόμηση της διαιρεμένης ηπείρου αργότερα, τα ορόσημα αλλά και τις αβεβαιότητες της Ευρωπαϊκής ενοποίησης με την παγκοσμιοποίηση και το τέλος του Ψυχρού Πολέμου. Τέλος, καταλήγει στο σήμερα και αναρωτιέται για το μέλλον.

Κατά τη διάρκεια των συναντήσεων του προγράμματος, η ομάδα περιηγήθηκε δύο φορές στην μόνιμη έκθεση. Ωστόσο, δεν επιλέχθηκε η χρονολογική ξενάγηση, καθώς κάτι τέτοιο δεν θα βοηθούσε στην εκπλήρωση των βασικών στόχων του προγράμματος. Αντιθέτως, κρίθηκε απαραίτητη η θεματική προσέγγιση της έκθεσης, επιλέγοντας για κάθε συνάντηση τα εκθέματα που θα βοηθούσαν στο εκάστοτε (συ-)ζητούμενο θέμα.

Το πρόγραμμα σχεδιάστηκε και εκπονήθηκε από τις δύο εμπυχώτριες: μία εκπαιδευτικό στο Ευρωπαϊκό Σχολείο Βρυξελλών, και μία μουσειοπαιδαγωγό, πρώην συνεργάτη του συγκεκριμένου μουσείου. Η στάση του μουσείου ήταν πολύ θετική απέναντι στο συγκεκριμένο πρόγραμμα, καθώς σηματοδότησε την επανέναρξη των ανάλογων δράσεων μετά την αναγκαστική παύση λόγω της πανδημίας COVID 19. Η υπεύθυνη του γραφείου εκπαίδευσης του μουσείου, κα Laurence Bragard, συνόδευσε την ομάδα κατά τη διάρκεια των συναντήσεων, και παρόλο που η δράση έγινε στα ελληνικά, ήταν εκεί για να βοηθήσει σε περίπτωση αποριών ή εξειδικευμένων ερωτήσεων από τα παιδιά. Παραχωρήθηκε επίσης στην ομάδα η αίθουσα πολλαπλών χρήσεων του μουσείου, προκειμένου να φιλοξενήσει τα

παιχνίδια, τις χειροτεχνίες και άλλες δραστηριότητες σε πιο ελεγχόμενο περιβάλλον, καθώς και ο τεχνικός εξοπλισμός για την διαδικτυακή συνάντηση με τις ομάδες από την Ελλάδα.

Οι μαθητές που συμμετείχαν στο πρόγραμμα, 14 στον αριθμό (3 αγόρια και 11 κορίτσια) φοιτούν στο ελληνόφωνο τμήμα του Ευρωπαϊκού Σχολείου Βρυξελλών III. Τον Νοέμβριο και Δεκέμβριο του 2021, ήταν μαθητές της Ε' δημοτικού, και της Α' γυμνασίου, τάξη που συνδυάζει την ΣΤ' δημοτικού και την μισή περίπου Α' Γυμνασίου του ελληνικού συστήματος, όσον αφορά στην σχολική ύλη. Τα παιδιά γνωρίζονταν μεταξύ τους, αλλά δεν ήταν όλοι συμμαθητές. Ήταν η πρώτη φορά που κλήθηκαν να λειτουργήσουν ως ομάδα σε ένα μουσειακό εκπαιδευτικό περιβάλλον. Γνώριζαν, ωστόσο, καλά την μία εμψυχώτρια, αφού όλοι είχαν υπάρξει μαθητές της, και είχαν ήδη συναντήσει την δεύτερη σε άλλες σχολικές ή εξωσχολικές δράσεις πολιτιστικού χαρακτήρα στην πόλη.

Ο παρακάτω πίνακας (**Πίνακας 1**) συνοψίζει περιεκτικά τις θεματικές ενότητες, τους στόχους, τις στρατηγικές και το υλικό που χρησιμοποιήθηκε. Στο επόμενο κεφάλαιο ακολουθεί η αναλυτική περιγραφή των δραστηριοτήτων κάθε συνάντησης.

Πίνακας 1. Συνοπτικό περίγραμμα του εκπαιδευτικού προγράμματος.

Θεματική	<ul style="list-style-type: none"> 1^η μέρα: Ταυτότητα και Μνήμη, Εμείς και οι Άλλοι 2^η μέρα: Προπαγάνδα και συλλογική μνήμη
Διάρκεια	2,5 ώρες κάθε συνάντηση
Αριθμός Μαθητών/Ηλικία	14 μαθητές, 10-12 ετών
Επίπεδο	Ε' δημοτικού- Α' Γυμνασίου (αντιστοιχεί σε Ε' και Στ' δημοτικού στο ελληνικό εκπαιδευτικό σύστημα)
Στρατηγικές	<ul style="list-style-type: none"> Καταιγισμός Ιδεών Παρουσίαση Περιήγηση στην έκθεση Εργασία σε ομάδες Χειροτεχνία Ομαδικό παιχνίδι
Εποπτικό Υλικό	<ul style="list-style-type: none"> Καρτέλες, φωτογραφίες Αντικείμενα/Εκθέματα Πολυτροπικά – Οπτικοακουστικά μέσα της μόνιμης έκθεσης Πίνακες Φύλλα εργασίας/αναλώσιμα υλικά
Διδακτικοί Στόχοι	<ul style="list-style-type: none"> Να ανακαλύψουν μέσω των επιλεγμένων μουσειακών εκθεμάτων πώς τα ιστορικά γεγονότα λαμβάνουν διαφορετικές ερμηνείες, επηρεασμένες από τον τόπο, τον χρόνο, αλλά και τα προσωπικά βιώματα του εκάστοτε σχολιαστή. Να αντιληφθούν ότι οι προσωπικές εμπειρίες του καθενός είναι σημαίνον παράγοντας της ατομικής του ταυτότητας. Να εξετάσουν τι είναι αυτό που μας οδηγεί από την ατομική στη συλλογική ταυτότητα, και την ανάγκη των ανθρώπων στην αίσθηση του «ανήκειν». Να μελετήσουν το πώς η συλλογική μνήμη μπορεί να χειραγωγηθεί και τι αποτελέσματα μπορεί να έχει αυτό. Να αναπτύξουν δεξιότητες συνεργασίας Να επικοινωνήσουν με παιδιά από πόλεις της Ελλάδας και να συγκρίνουν εμπειρίες
Μέθοδοι Διδασκαλίας	<ul style="list-style-type: none"> <u>Πρώτη μέρα: Δραστηριοκεντρική μέθοδος, παιχνίδι, χειροτεχνία, περιήγηση στην έκθεση</u> <u>Δεύτερη μέρα : Εργασία σε ομάδες, παρουσίαση στην έκθεση</u>

1^η Συνάντηση (13^η Νοεμβρίου 2021): Ταυτότητα και Μνήμη, Εμείς και οι Άλλοι

Αρχική τοποθέτηση στο χώρο, το θέμα και το πρόγραμμα

Η πρώτη συνάντηση της δράσης έλαβε χώρα το Σάββατο 13 Νοεμβρίου 2021. Στα παιδιά ζητήθηκε να φέρουν μαζί τους από ένα αντικείμενο που να έχει ιδιαίτερη σημασία (είτε θετική είτε αρνητική) γι' αυτά.

Μετά την είσοδο στο μουσείο η ομάδα συγκεντρώθηκε στην αίθουσα Fable, πρώην σάλα αναμονής της οδοντιατρικής κλινικής που στεγαζόταν στο κτίριο, και νυν αίθουσα υποδοχής πριν την είσοδο στην κεντρική έκθεση (**εικόνα 1**). Στον χώρο αυτό, όπου υπάρχει συνήθως αρκετή κίνηση, έγινε μια εισαγωγή για την ιστορία του κτιρίου, το όραμα των δημιουργών, την γένεση και εξέλιξη του μουσείου. Ιδιαίτερη έμφαση δόθηκε στον λόγο για τον οποίο προτιμήθηκε η ονομασία «Σπίτι» και όχι «Μουσείο» Ευρωπαϊκής Ιστορίας. Τα παιδιά υποστήριξαν, και συμφώνησαν, πως πιθανότατα επιλέχθηκε για την οικειότητα και την θαλπωρή που προξενεί ο όρος «σπίτι», προκειμένου οι επισκέπτες του μουσείου, αφενός να νιώσουμε άνετα στον χώρο, και αφετέρου να αισθανθούμε πως τα γεγονότα που εξιστορεί η έκθεση μας αφορούν τόσο προσωπικά όσο και συλλογικά, αφού εμείς οι ίδιοι είμαστε που ουσιαστικά πλάθουμε την ιστορία μας.

Εικόνα 1 Αρχική τοποθέτηση και γνωριμία των μαθητών στο Σπίτι Ευρωπαϊκής Ιστορίας.

Εισαγωγή στη θεματολογία της δράσης

Στη συνέχεια η ομάδα μεταφέρθηκε στην αίθουσα πολλαπλών χρήσεων του μουσείου, προκειμένου να γίνει μια παιγνιώδης εισαγωγή στο θέμα της δράσης. Για την πρώτη συνάντηση επιλέχθηκε το θέμα «Ταυτότητα και Μνήμη, Εμείς και οι Άλλοι».

Η δράση ξεκίνησε με μερικές ερωτήσεις στα παιδιά, οι οποίες αποσκοπούσαν στην κατανόηση της έννοιας της ταυτότητας, αλλά και στην σύνδεση/ταύτιση αυτής με την προσωπική τους μνήμη:

- Αν σε ρωτήσω «ποιος είσαι», τι θα απαντήσεις;
- Είσαι ικανοποιημένος με αυτήν την απάντηση; Καλύπτει όλη την ταυτότητά σου;
- Μπορείς να φέρεις στο μυαλό σου ένα γεγονός που έχει μείνει στην μνήμη σου;
- Είναι κάτι που μπορείς να μοιραστείς;
- Ήταν σημαντικό μόνο για σένα ή και για άλλους; Το βίωσαν όλοι με τον ίδιο τρόπο;
- Τι είναι αυτό που μας κάνει να διαφέρουμε από τους άλλους τελικά;

Στα πλαίσια αυτής της εισαγωγής, ακολούθησε ένα ομαδικό παιχνίδι γνωριμίας, προκειμένου να εντοπιστούν κοινά σημεία και διαφορές ανάμεσα στα μέλη της ομάδας (**εικόνα**

2). Με αυτόν τον τρόπο, έγινε μια προσπάθεια αφενός να δεθούν οι μαθητές ως ομάδα, και αφετέρου να ανακαλύψουν ότι η ατομική μνήμη, μετουσιώνεται συχνά σε συλλογική, δεδομένου ότι οι κοινές εμπειρίες καθορίζουν πολλές φορές την οπτική γωνία των ανθρώπων σε καταστάσεις και γεγονότα. Τα παιδιά συνειδητοποίησαν ότι οι προσωπικές τους μνήμες είναι άμεσα συνδεδεμένες με το πώς βλέπουν τον κόσμο και το πώς αντιλαμβάνονται τον εαυτό μας μέσα σε αυτόν. Κατέληξαν στο ότι οι εμπειρίες της ζωής έχουν άμεσο αντίκτυπο τόσο στον χαρακτήρα τους όσο και στον τρόπο που βιώνουν τα γεγονότα.

Εικόνα 2 Ομαδικό παιχνίδι γνωριμίας.

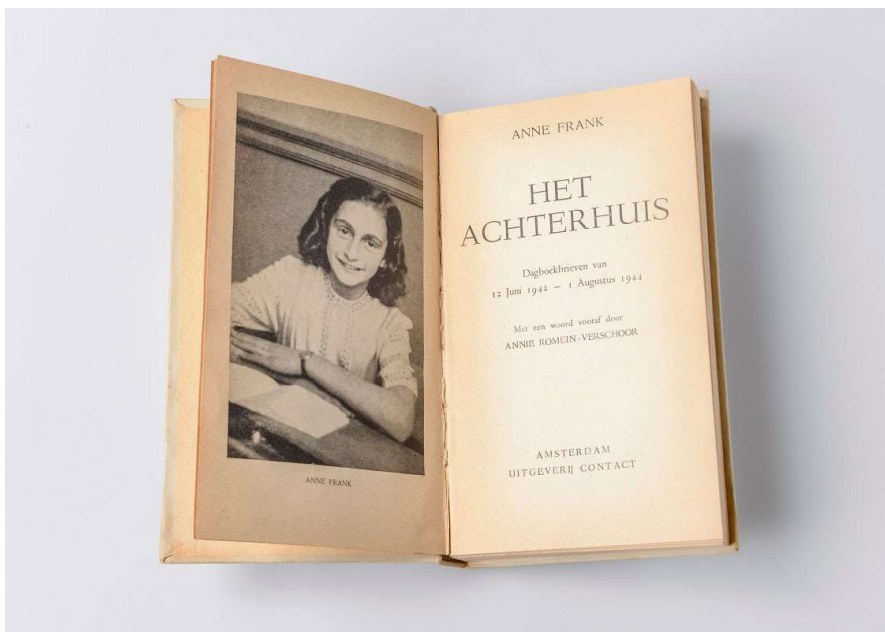
Περιήγηση στην έκθεση

Με την είσοδό στην έκθεση, η ομάδα στάθηκε αρχικά στον 2^ο όροφο, στην ενότητα «Διαμορφώνοντας την Ευρώπη», στις προθήκες με τίτλο «Μνήμη». Σε αυτό το σημείο ζητήθηκε από τα παιδιά να περιγράψουν τα αντικείμενα που είχαν φέρει μαζί τους, και τον λόγο για τον οποίο αυτά είναι σημαντικά. Τα περισσότερα παιδιά μας έδειξαν ένα αγαπημένο κουκλάκι, ένα παιχνίδι ή ένα αναμνηστικό από κάποιο οικογενειακό ταξίδι, αντικείμενα που είχαν κατά κανόνα θετικό πρόσημο ή συνδέονταν με ευχάριστες αναμνήσεις. Το ενδιαφέρον ήταν ότι δύο παιδιά επέλεξαν να παρουσιάσουν ένα αντικείμενο που φυλούν, διότι τους θυμίζει μια αρνητική εμπειρία, που ωστόσο επηρέασε την ζωή τους και τους πρόσφερε ένα σημαντικό «μάθημα».

Σε αυτό το σημείο έγιναν στους μαθητές ερωτήσεις όπως:

- Είναι σημαντικό να θυμόμαστε το παρελθόν μας; Κι αν ναι, γιατί;
- Πώς μας βοηθούν τα αντικείμενα να θυμόμαστε;
- Υπάρχει κάτι στις προθήκες μπροστά σας, το οποίο μπορεί να αποτελεί φορέα ταυτότητας;

Τα παιδιά πράγματι εντόπισαν δύο προθήκες: Η μία περιέχει μία από τις πρώτες εκδόσεις του ημερολογίου της Άννας Φρανκ (**εικόνα 3**), και η δεύτερη μια μικρή συλλογή από μεταλλικά τεκμήρια (tokens). Αυτά τα τελευταία συγκίνησαν πολύ την ομάδα, καθώς πρόκειται για μικροσκοπικές ταυτότητες, αναμνηστικά που τοποθετούσαν οι άποροι ή κατατρεγμένοι γονείς στα βρέφη, πριν τα αφήσουν στα ορφανοτροφεία, κατά τον 19^ο και 20^ο αιώνα.

Εικόνα 3 "Het Achterhuis (Το Πίσω Σπίτι)/ «Το Ημερολόγιο Ενός Κοριτσιού», Anne Frank (1929-1945), Amsterdam, Κάτω Χώρες, 1947. Copyright Ευρωπαϊκή Ένωση 2016 / Σπίτι Ευρωπαϊκής Ιστορίας, Βρυξέλλες, Βέλγιο.

Η συζήτηση οδήγησε τους μαθητές σε διάφορα συμπεράσματα: Πρώτον ότι η μνήμη είναι η βάση της μάθησης, αλλά και της αυτογνωσίας. Τα παιδιά αντιλήφθηκαν πως τα αντικείμενα μπορούν να είναι φορείς μνήμης, καθώς μας συνδέουν με γεγονότα και πρόσωπα, με περιόδους της ζωής μας ή τόπους που μπορεί να μην υπάρχουν πια, ή που απλώς δεν θα ξαναδούμε. Δεύτερον, η ομάδα κατέληξε πως, μερικές φορές, τα προσωπικά αντικείμενα αναγνωρίζονται ως μαρτυρίες που μας βοηθάνε να κατανοήσουμε κομμάτια της ιστορίας (όπως το ημερολόγιο της Άννας Φρανκ). Αντικείμενα με τα οποία μπορεί να ταυτιστεί μια μεγάλη μερίδα ανθρώπων, καθώς συμβολίζουν γεγονότα ή καταστάσεις που έχει βιώσει πολύς κόσμος. Έτσι, οδηγηθήκαμε στο συμπέρασμα ότι όπως ένα αντικείμενο γίνεται φορέας συλλογικής μνήμης, έτσι μπορεί και η ατομική ταυτότητα να εξελιχθεί με τον καιρό σε συλλογική. Να δώσει στους ανθρώπους την αίσθηση του «συνανήκειν» που, ως κοινωνικά όντα, τόσο έχουμε ανάγκη.

Οι επόμενοι σταθμοί της ομάδας στην έκθεση είχαν στόχο να ευνοήσουν την συζήτηση πάνω στην έννοια της συλλογικής ταυτότητας και το κατά πόσο οι διαφορές αλλά και οι κοινές εμπειρίες των ανθρώπων συμβάλλουν στην ενίσχυση αυτής.

Αρχικά σταθήκαμε στον 3^ο όροφο, στην ενότητα με τίτλο «Η Ευρώπη σε Ερείπια», που αναφέρεται στις ιστορικές αναταράξεις του πρώτου μισού του 20^{ου} αιώνα. Η προθήκη που μας ενδιέφερε περιέχει προσωπικά αντικείμενα στρατιωτών που βρέθηκαν σε χαρακώματα του Α' Παγκοσμίου Πολέμου, καθώς και μια φωτογραφική σύνθεση που απεικονίζει στρατιώτες από διαφορετικές χώρες, φυλές, ηπείρους, που πήραν μέρος στις μάχες (**εικόνα 4**). Ρωτήσαμε τα παιδιά για ποιο λόγο πιστεύουν πως σε μία έκθεση που αναφέρεται σε ιστορικά γεγονότα, αποφάσισαν οι επιμελητές να συμπεριλάβουν προσωπικά αντικείμενα των ανθρώπων που πολέμησαν. Καταλήξαμε πως είναι ένα πολύ καλό παράδειγμα για το πώς η ατομική μνήμη γίνεται συλλογική. Όλοι λίγο πολύ μπορούμε να καταλάβουμε τη σημασία ενός φυλαχτού, μιας φωτογραφίας αγαπημένων προσώπων, μιας καρβάνας, ενός ημερολογίου, ενός γράμματος. Ο πόλεμος ή ένα άλλο ιστορικό γεγονός είναι κάτι που αφορά όλους, ακόμα κι αν δεν το βιώνουμε όλοι με τον ίδιο τρόπο, την ίδια ένταση, ή τις ίδιες συνέπειες. Πίσω από όλα είναι ο άνθρωπος.

Εικόνα 4 Οι μαθητές μπροστά σε προθήκη με προσωπικά αντικείμενα και φωτογραφική σύνθεση με στρατιώτες του Α΄ Παγκοσμίου Πολέμου.

Στη συνέχεια μεταφερθήκαμε στον 4^ο όροφο, στην ενότητα «Ανοικοδόμηση της Διαιρεμένης Ηπείρου», χρονικά στην περίοδο του Ψυχρού Πολέμου, και αναφερθήκαμε με λίγα λόγια στην κατάσταση που επικράτησε μετά το τέλος του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου, λόγω των διαφορετικών επιρροών και των πολιτικο-οικονομικών συστημάτων που επικράτησαν. Έπειτα εξετάσαμε την πρώτη ουσιαστική προσπάθεια κοινής πορείας. Αναφερθήκαμε για πρώτη φορά σε αυτό που ονομάζουμε ευρωπαϊκή ταυτότητα και ρωτήσαμε τα παιδιά:

- Τι μπορεί να σημαίνει ευρωπαϊκή ταυτότητα;
- Τι περιλαμβάνει; Πώς το καταλαβαίνετε;
- Ήταν πάντα έτσι;

Παρόλο που τα παιδιά δεν γνώριζαν εκτενώς την Ευρωπαϊκή ιστορία, εύκολα αντιλήφθηκαν πως οι μέχρι τότε πολεμικές συρράξεις και καταστροφές είχαν την πηγή τους σε πολιτικο-οικονομικές διαφορές ανά τους αιώνες, και ήταν αυτές ακριβώς που οι Ευρωπαίοι αποφάσισαν κάποτε να αναχαιτίσουν. Αναφερθήκαμε στις πρώτες φωνές που μίλησαν για εξάλειψη των διαφορών και στην πρώτη επίσημη Ευρωπαϊκή προσπάθεια που έγινε με την συνθήκη Ανθρακα και Χάλυβα το 1951. Το έκθεμα που μας ενδιέφερε σε αυτόν τον σταθμό είναι μια ασάλινη αναμνηστική ράβδος (**εικόνα 5**), με την αναγραφή EUROPE. Η ράβδος αυτή έχει συμβολική αξία, ακριβώς λόγω της ανορθογραφίας της. Τα παιδιά ρωτήθηκαν αν είναι σωστή η γραφή της λέξης, ή αν κάτι λείπει. Φυσικά πρόσεξαν αμέσως πως λείπει το τελευταίο γράμμα. Καθώς πρόκειται για δίγλωσσους (ή τρίγλωσσους) μαθητές, εύλογα οδηγήθηκαν στο συμπέρασμα πως το τελευταίο γράμμα είναι αυτό που διαφοροποιεί την λέξη, ανάλογα με την γλώσσα ανάγνωσης (EUROPE στα αγγλικά και τα γαλλικά, EUROPA στα ιταλικά και τα γερμανικά), και κατέληξαν πως ακριβώς αυτός είναι και ο λόγος για τον οποίο παραλήφθηκε.

Εικόνα 5 Ράβδος που συμβολίζει το σχέδιο Σούμαν. Λουξεμβούργο, 1953. Σίδηρος, ακριβές αντίγραφο, Fondation Jean Monnet pour l' Europe, Λωζάννη, Ελβετία.

Η περιήγησή μας συνεχίστηκε στον 5^ο όροφο, στην ενότητα «Ραγισμένες Βεβαιότητες», και επιλέξαμε να σταθούμε στο τμήμα της έκθεσης που αναφέρεται στα τελευταία «Ορόσημα της Ευρωπαϊκής Ολοκλήρωσης», και να αναρωτηθούμε το αν και κατά πόσο το αίσθημα μιας κοινής ευρωπαϊκής ταυτότητας έχει επιτευχθεί.

- Τι σημαίνει σήμερα ότι είμαστε πολίτες της Ε.Ε.;
- Ποια είναι τα επιτεύγματα της σύμπραξης των χωρών, των οποίων οι διαφορές οδήγησαν σε 2 παγκόσμιους και ουκ ολίγους τοπικούς πολέμους στο παρελθόν;
- Έχουμε καταφέρει να βάλουμε στην άκρη την πολυμορφία και τις διαφορές μας ή το οικοδόμημα της Ευρωπαϊκής Ένωσης είναι ακόμα υπό ανέγερση με όποια προβλήματα προκύπτουν;

Τα παιδιά εντυπωσιάστηκαν αφενός από το 'Κοινοτικό Κεκτημένο', το Δίκαιο της Ένωσης, δηλαδή το σύνολο των Ευρωπαϊκών νόμων, τους οποίους τα κράτη-μέλη οφείλουν να ενσωματώσουν στο δικό τους νομοθετικό πλαίσιο και να εφαρμόσουν. Οι νόμοι αυτοί παρουσιάζονται στην έκθεση με τη μορφή ενός και μόνο βιβλίου 80.000 σελίδων (**εικόνα 6**) που δεσπόζει στην κεντρική προθήκη της ενότητας.

Εικόνα 6 80.000 σελίδες Δικαίου της Ένωσης, Κάτω Χώρες, 2003, Rem Kolhaas, Σπίτι της Ευρωπαϊκής Ιστορίας, Βρυξέλλες, Βέλγιο.

Επιπροσθέτως, τα παιδιά επεξεργάστηκαν για αρκετή ώρα τις μικρότερες προθήκες, που αναφέρονται στην μεταναστευτική κρίση της τελευταίας δετίας (2015-2023), αλλά και το μεγάλο έκθεμα της ίδιας ενότητας που καταδεικνύει την μεγάλη γλωσσική πολυμορφία εντός της Ε.Ε. Πρόκειται για μία μεγάλων διαστάσεων βιβλιοθήκη που περιέχει ερμηνευτικά λεξικά όλων των γλωσσών που έχουν αναπτυχθεί στην Ευρωπαϊκή ήπειρο. Τα παιδιά ενημερώθηκαν ότι στις χώρες της Ευρώπης έχουν εξελιχθεί ανά τους αιώνες 143 γλώσσες, οι οποίες αυξήθηκαν περισσότερο με την άφιξη μεταναστών τις τελευταίες δεκαετίες. Συμφώνησαν πως οι γλώσσες αυτές απεικονίζουν ξεκάθαρα αυτήν την πολυμορφία, ωστόσο δυσχεραίνουν την επικοινωνία, και κατ' επέκταση την ερμηνεία της ιστορίας και την ανάπτυξη μιας κοινής ταυτότητας. Μέσα από τη συζήτηση, συνέκριναν την Ευρωπαϊκή Ένωση με το σχολείο τους, το οποίο διαθέτει 6 διαφορετικά γλωσσικά τμήματα (φοιτούν σε αυτό μαθητές από 6 ευρωπαϊκές χώρες). Παρόλο που οι τάξεις αναμειγνύονται σε διάφορα μαθήματα και ως επί το πλείστο επικρατεί σύμπνοια, τα παιδιά ανέφεραν πως λόγω της πολυμορφίας εξακολουθούν να υπάρχουν αντιπαραθέσεις και παρεξηγήσεις, για τις οποίες συχνά δεν υπάρχει καν η διάθεση για επίλυση.

Στο τέλος της περιήγησης επιστρέψαμε στον 4^ο όροφο, στην ενότητα με τίτλο «Μνήμη του Ολοκαυτώματος». Τελευταίος σταθμός της πρώτης συνάντησης της δράσης μας αποτέλεσε ένα πολύ ιδιαίτερο έκθεμα του μουσείου, που χρονικά μας οδήγησε προς τα πίσω, όμως έχει ιδιαίτερη σημασία για το θέμα της ταυτότητας, που μελετήσαμε. Αρχικά συζητήσαμε για την ναζιστική ιδεολογία και αναφερθήκαμε επιγραμματικά στο Ολοκαύτωμα, για το οποίο τα παιδιά είχαν ακούσει και γνώριζαν λίγο πολύ περί τίνος πρόκειται.

Το συγκεκριμένο έκθεμα (**εικόνα 7**) είναι εικαστικό και πρόκειται για το πανωφόρι του Γιόζεφ Φράνκελ, Εβραίου της Γερμανίας, μοναδικό επιζώντα της οικογένειάς του από τα στρατόπεδα συγκέντρωσης. Η κόρη και ο γαμπρός του το χρησιμοποίησαν για να φτιάξουν ένα «βιογραφικό χάρτη», να δημιουργήσουν μια προσωπική οπτική ιστορία, και να καταθέσουν μια μαρτυρία για τα γεγονότα που βίωσε ο πατέρας τους, ώστε να την παρουσιάσουν προς διδαχή.

Εικόνα 7 «Το Πανωφόρι του Ιωσήφ», Darmstadt, Γερμανία, 2001, Ritula Fränkel, Nicholas Morris, ©Ευρωπαϊκή Ένωση 2016, Σπίτι της Ευρωπαϊκής Ιστορίας, Βρυξέλλες, Βέλγιο

Στα παιδιά έγιναν ερωτήσεις όπως:

- Ποια είναι η ιδιαιτερότητα αυτού του παλτό; Τι βλέπουμε πάνω του; (φωτογραφίες, μηνύματα και αντικείμενα ραμμένα ή καρφίτσωμένα σε όλο το ύφασμα)
- Σε ποιον μπορεί να ανήκει;
- Το έφτιαξε μόνος του ή κάποιος άλλος;

Τα συμπεράσματά τους σχετίζονταν κυρίως με τους συμβολισμούς και ιδιαίτερος με το κίτρινο αστέρι. Στην πορεία μας μέχρι στιγμής είχαμε κατασταλάξει στο ότι τα σύμβολα συχνά είναι φορείς της ταυτότητάς μας. Εδώ όμως, συνέβη το αντίθετο: είδαμε πως ένα σύμβολο είναι ικανό και να «αφαιρέσει» την ταυτότητα ενός ανθρώπου. Προβληματιστήκαμε και καταλήξαμε στο ότι η «αποπροσωπιοποίηση» του ανθρώπου με τη χρήση ενός συμβόλου που τον χαρακτηρίζει, ήταν ένα εργαλείο που χρησιμοποιήθηκε εκτενώς προκειμένου να επηρεαστεί η συλλογική σκέψη και, κατ' επέκταση, η ιδεολογία. Αφαιρώντας από τον άνθρωπο την προσωπική του ταυτότητα, το πρόσωπο, είναι πιο εύκολο για έναν αντίπαλο στρατιώτη, έναν απλό πολίτη, ή έναν ολόκληρο λαό να τον τοποθετήσει σε ένα γενικότερο «κάδρο», αυτό του εχθρού.

Χειροτεχνία

Στο τελευταίο μέρος της συνάντησης, η ομάδα επέστρεψε στην αίθουσα πολλαπλών χρήσεων, προκειμένου να δημιουργήσουμε το δικό μας «βιογραφικό παλτό». Τα παιδιά έλαβαν μια φωτοτυπία σε A3 με το περίγραμμα ενός παλτό, και κλήθηκαν να το διακοσμήσουν με ζωγραφιές, κείμενα, σύμβολα, που παραπέμπουν σε σημαντικά για αυτά γεγονότα της ζωής τους. Έναν δικό τους βιογραφικό «χάρτη» δηλαδή (**εικόνα 8, 9**).

Αφήσαμε τα παιδιά με μια πληροφορία προς προβληματισμό, που παρέπεμψε στο θέμα της επόμενης συνάντησης: Κάποιες φορές τα αντικείμενα που αποτελούν κομμάτια μιας συλλογικής μνήμης καταστρέφονται ή αλλοιώνονται, είτε από τους ίδιους τους ιδιοκτήτες τους είτε ακόμα και από κυβερνήσεις...

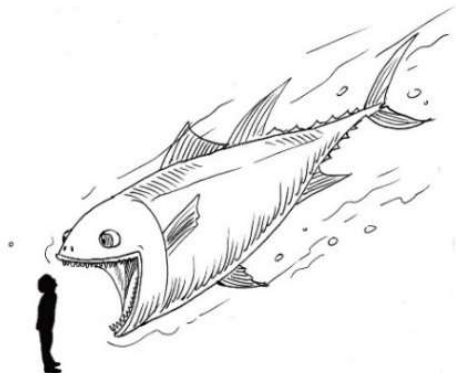
Εικόνα 8, 9 Χειροτεχνίες των μαθητών

Δεύτερη Συνάντηση (17^η Νοεμβρίου 2021): Προπαγάνδα και συλλογική μνήμη (διάρκεια 2,5 ώρες)

Εισαγωγή στη θεματολογία της δράσης

Η δεύτερη συνάντηση ξεκίνησε από την αίθουσα πολλαπλών χρήσεων. Η εκκίνηση δόθηκε με μια σύντομη αναδρομή στο θέμα της προηγούμενης συνάντησης και τα παιδιά παρουσίασαν την χειροτεχνία με τα παλτό. Δεδομένου ότι οι μαθητές της ομάδας πηγαίνουν στο ίδιο σχολείο, ψάξαμε να βρούμε αν υπήρχε κάποιο περιστατικό από την σχολική τους ζωή, το οποίο να είχαν επιλέξει δύο ή περισσότεροι μαθητές να αποτυπώσουν. Προβληματιστήκαμε πάνω στο πώς το παρουσίασε ο καθένας, καθώς και στο αν το κοινό αυτό περιστατικό έχει τον ίδιο αντίκτυπο σε όλους.

Πριν αναφέρουμε τη λέξη «προπαγάνδα», δείξαμε στα παιδιά την παρακάτω εικόνα (εικόνα 10).

Εικόνα 10 "Θα το φάει;"

Στη συνέχεια έγινε η εξής ερώτηση: «Θα το φάει;». Απλά, χωρίς περαιτέρω εξηγήσεις. Οι εύθυμες, ομολογουμένως, απαντήσεις ποίκιλαν... ναι, όχι, σίγουρα, ώσπου ακούστηκε μια απορία μέσα από την ομάδα: «Ποιος; Το ψάρι θα φάει το παιδί ή το παιδί το ψάρι;». Τα παιδιά συνειδητοποίησαν πως μια εικόνα, ένα γεγονός, μια φράση, μπορεί να αποκτήσει διαφορετικές ερμηνείες, ανάλογα με την οπτική γωνία του καθενός. Ο τρόπος που έχουν αποτυπωθεί το παιδί και το ψάρι στην συγκεκριμένη εικόνα (μεγάλο, τρομακτικό ψάρι, με ανοιχτό το στόμα, μικρό παιδί, χωρίς εμφανή χαρακτηριστικά) μας οδηγεί με μια πρώτη ματιά στο συμπέρασμα πως η επίθεση γίνεται από το ψάρι. Στην πραγματική ζωή, ωστόσο, όπως μας είπαν, εμείς είμαστε που ψαρεύουμε και τρώμε τα ψάρια. Η πληροφορία, λοιπόν ή το μήνυμα που παίρνουμε από διάφορους πομπούς, δεν ανταποκρίνεται πάντα στην πραγματικότητα, αλλά είναι πολύ εύκολο να διαστρεβλωθεί.

Στη συνέχεια τα παιδιά χωρίστηκαν σε δύο ομάδες, οι οποίες τοποθετήθηκαν σε αρκετή απόσταση η μία από την άλλη. Κάθε ομάδα έλαβε μια μεγεθυμένη φωτοτυπία μιας εικόνας. Στην πρώτη ομάδα δόθηκε αυτή (**εικόνα 11**):

Εικόνα 11 Τμήμα της διαφημιστική γκραβούρας του Arthur Bartam Snell για την εταιρεία ηλεκτρισμού Woodhouse and Rawson United Ltd (1890), (Αυτό που θέλει η πιο σκοτεινή Αφρική. Το ηλεκτρικό φως), Σπίτι της Ευρωπαϊκής Ιστορίας, Βρυξέλλες.

Στην δεύτερη ομάδα δόθηκε αυτή (**εικόνα 12**):

Εικόνα 12 Διαφημιστική γκραβούρα του Arthur Bartam Snell για την εταιρεία ηλεκτρισμού Woodhouse And Rawson United Ltd (1890), (Αυτό που θέλει η πιο σκοτεινή Αφρική. Το ηλεκτρικό φως) Σπίτι της Ευρωπαϊκής Ιστορίας, Βρυξέλλες.

Εύκολα γίνεται αντιληπτό πως η πρώτη εικόνα αποτελεί κομμάτι της δεύτερης, ωστόσο τα παιδιά δεν το γνώριζαν αυτό. Ζητήθηκε από την κάθε ομάδα να παρατηρήσει την εικόνα της, να την σχολιάσει και να ετοιμάσει μια μικρή παρουσίαση, που να περιλαμβάνει εικασίες για την εποχή, το είδος, το σκοπό της εικόνας, το μήνυμα που θέλει να μεταδώσει και οτιδήποτε άλλο έκριναν απαραίτητο. Πριν ακόμα δείξουμε σε όλα τα παιδιά και τις δύο εικόνες, κάθε ομάδα περιέγραψε την δική της ως εξής (**πίνακας 2**):

Πίνακας 2. Απαντήσεις των μαθητών σε ομαδική δραστηριότητα.

1 ^η εικόνα	2 ^η εικόνα
Μοιάζει να είναι ένας ζωγραφικός πίνακας	Μοιάζει με αφίσα
Απεικονίζει σκηνές πολέμου/ την κατάκτηση της Αφρικής	Δείχνει τις αποικίες, σκηνές από την κατάκτηση της Αφρικής
Η τοποθεσία είναι σε μια ζούγκλα/βουνό	Υπάρχουν στρατιώτες
Κοιτούν ένα φως (ο ήλιος;) σαν να φοβούνται	Ο κύριος στην πάνω αριστερή γωνία είναι το αφεντικό
Υπάρχουν στρατιώτες και όπλα	Φαίνεται σαν οι Αφρικανοί να χαίρονται με την άφιξη του ηλεκτρισμού
Μας θυμίζει τον βασανισμό Αφρικανών	Δείχνει την πρόοδο, την εξέλιξη
Είναι ξεκάθαρος ο διαχωρισμός των ανθρώπων	Θέλει να δείξει πως οι λευκοί καθοδηγούν τους Αφρικανούς

Τα συμπεράσματα προφανώς δεν απείχαν πολύ από την πραγματικότητα. Τα παιδιά υποψιάστηκαν στην αρχή πως οι δύο ομάδες είχαν την ίδια ή παρόμοιες εικόνες. Όταν όμως είδαν τις δύο εικόνες μαζί, αντιλήφθηκαν όχι μόνο το «παιχνίδι» που τους παίξαμε, αλλά και το πόσο δραστικά μπορεί να αλλάξει ή να διαμορφωθεί μια άποψη, όταν είτε δεν έχουμε την πλήρη εικόνα/πλαίσιο ενός γεγονότος, μιας είδησης, είτε πέφτουμε θύματα των κοινώς λεγομένων «fake news».

Ήταν η κατάλληλη στιγμή για να αναφερθούμε στον όρο 'προπαγάνδα' ως παρουσίαση ενός μηνύματος με έναν συγκεκριμένο τρόπο, που εξυπηρετεί συγκεκριμένους σκοπούς. Ακολούθησε πολύ ενδιαφέρουσα συζήτηση με αφορμή αυτήν την προ αιώνας διαφημιστική καμπάνια της εταιρείας ηλεκτρισμού. Αφού δόθηκαν κάποια ιστορικά στοιχεία για την εποχή της ευρωπαϊκής αποικιοκρατίας, τα παιδιά ρωτήθηκαν αν και πόσο διαστρεβλώθηκε η πραγματικότητα στην διαφήμιση, και για ποιο λόγο.

- Γιατί υπήρξε ανάγκη να επηρεαστεί η συνείδηση της κοινής γνώμης της εποχής;
- Γιατί χρειάστηκε να δικαιολογηθεί η παρουσία των Ευρωπαίων σε χώρες της Αφρικής και της Ασίας, και κατ' επέκταση η εκμετάλλευση του πλούτου και των λαών των περιοχών αυτών στα μάτια του μέσου Ευρωπαίου πολίτη;
- Ποια είναι η πιο κοινή προπαγάνδα που βλέπουμε σήμερα σε καθημερινή βάση;
- Είναι πάντα ψεύτικο το μήνυμα που μεταδίδεται;
- Υπάρχει προπαγάνδα με θετικό πρόσημο, όταν έχουμε για παράδειγμα ένα κοινωνικό μήνυμα για το κάπνισμα, τη χρήση της ζώνης ασφαλείας στο αυτοκίνητο;

Τα παιδιά συμφώνησαν πως σκοπός της προπαγάνδας, είτε είναι διαφήμιση, είτε πολιτικό μήνυμα, είναι να αλλάξει τις απόψεις των άλλων και όχι να μεταδώσει γεγονότα. Κατέληξαν πως σήμερα, που μπορεί εύκολα κάποιος να διασταυρώσει ένα γεγονός, οι περισσότερες ειδήσεις έχουν μια δόση αλήθειας, ωστόσο έχει σημασία ο τρόπος που παρουσιάζονται. Μπορεί εύκολα κάποιος να κρύψει ένα μέρος του γεγονότος, να διαστρεβλώσει το αποτέλεσμα αυτού, και σίγουρα να επηρεάζει το πώς βλέπουμε τους άλλους μέσα από αυτό. Καταλήξαμε πως η χρήση προπαγάνδας από κυβερνήσεις και καθεστώτα ήταν (και είναι;) συχνά οργανωμένη και συστηματική, προκειμένου να επηρεαστεί η συνείδηση της κοινής γνώμης, να προωθηθούν ιδέες, αλλά και να επιδράσει στην συλλογική μνήμη.

Περιήγηση στην έκθεση

Επιλέξαμε και σε αυτήν την συνάντηση να ξεκινήσουμε την περιήγηση στον 2ο όροφο, στην ενότητα «Διαμορφώνοντας την Ευρώπη». Αυτήν την φορά σταθήκαμε στην προθήκη που είναι αφιερωμένη στον ελληνικό μύθο της Ευρώπης και την προέλευση του ονόματος της ηπειρού. Η προθήκη αυτή περιέχει εκθέματα από διάφορες περιόδους της ιστορίας, τα οποία αναπαριστούν τον μύθο, και είναι ίσως από τις πιο χαρακτηριστικές προθήκες του μουσείου: βλέπουμε το ίδιο 'γεγονός' (τον μύθο), ερμηνευμένο και απεικονισμένο με διαφορετικούς τρόπους, που αντικατοπτρίζουν την νοοτροπία, τις αρχές και την κοσμοθεωρία της εκάστοτε περιοχής και εποχής. Οι μαθητές γνώριζαν, φυσικά, τον μύθο. Τους ήταν επίσης οικείος ο τρόπος απεικόνισης στον αττικό αμφορέα της προθήκης. Αντιθέτως, εξεπλάγησαν όταν είδαν την αναπαράσταση του μύθου σε αναγεννησιακή γκραβούρα, στην οποία η αγνή και άσπιλη κοπέλα φέρεται να μετακινείται από Χριστιανούς κληρικούς στην Ευρώπη, προκειμένου να διαφύγει από την 'ακόλαστη' Ανατολή, και να διασωθεί η τιμή της! Κοινή μνήμη μεν, διαφορετικές ερμηνείες δε...

Τι συμβαίνει, όμως, όταν έχουμε κάτι φαινομενικά αντικειμενικό, όπως για παράδειγμα έναν χάρτη; Στην προθήκη «Χαρτογραφώντας την Ευρώπη» παρουσιάζεται αποσπασματικά η ιστορία της ευρωπαϊκής χαρτογραφίας, αλλά και το πώς χρησιμοποιήθηκαν οι χάρτες για να εκφράσουν πολιτισμικές και πολιτικές απόψεις, ενίοτε προπαγανδιστικά, παραβλέποντας συχνά τους καθαρά γεωγραφικούς παράγοντες. Εντύπωση προκάλεσε στα παιδιά η απεικόνιση της Ευρώπης ως Παρθένο Μαρία, σε μεσαιωνικό χάρτη (**εικόνα 13**), όπου, προκειμένου να εκφράσει την χριστιανική ταυτότητα και να τονίσει τον θρησκευτικό συμβολισμό, θυσιάζει την όποια γεωγραφική ακρίβεια.

Εικόνα 13 Η Ευρώπη ως Παρθένος Μαρία, (1588) από την “Cosmographia”, του Sebastian Münster(1488-1552), ©Ευρωπαϊκή Ένωση 2016 / Σπίτι της Ευρωπαϊκής Ιστορίας, Βρυξέλλες, Βέλγιο

Τα παιδιά στη συνέχεια παρατήρησαν (και γέλασαν με) τον κινεζικό Παγκόσμιο χάρτη (εικόνα 14). Συγκρίνοντάς τον με τους ευρωπαϊκούς χάρτες, όπου η Ευρώπη τοποθετείται στο κέντρο, συμφώνησαν πως η εικόνα που έχουμε για τον κόσμο, η άποψή μας για τις αποστάσεις, και την γεωγραφική θέση άλλων χωρών, καθορίζεται κατά βάση από το πού ζούμε. Κοιτάζοντας, λοιπόν, τον χάρτη από την Κίνα αντιλήφθηκαν το πόσο μικρή και ευκαταφρόνητη φαίνεται η Ευρώπη, και πόσο μακρινή θα φαντάζει στα μάτια των ανθρώπων που ζουν εκεί.

Εικόνα 14 Παγκόσμιος Άτλας, Κίνα, 2012, Sino Maps Press, © Ευρωπαϊκή Ένωση 2016 / Σπίτι της Ευρωπαϊκής Ιστορίας, Βρυξέλλες, Βέλγιο

Επόμενη στάση για την ομάδα μας στην έκθεση, έγινε η υπο-ενότητα με τίτλο «Μνήμη», στην οποία είχαμε σταθεί και στην προηγούμενη συνάντηση. Τότε είχαμε αναφερθεί εκτενώς στον τρόπο με τον οποίο τα αντικείμενα γίνονται σύμβολα. Τώρα είχε έρθει η ώρα να ανακαλύψουμε το πώς αυτά χρησιμοποιήθηκαν στην καθοδήγηση της συλλογικής μνήμης. Τα παιδιά ξεχώρισαν την παραποιημένη φωτογραφία (**εικόνα 15**) από ομιλία του Βλαντιμίρ Λένιν, από την οποία έχουν αφαιρεθεί οι Λεόν Τρότσκι και Λεβ Κάμενεφ, σε μια προσπάθεια χειραγώγησης της μνήμης από το καθεστώς του Ιωσήφ Στάλιν. Πάντως, η συνήθης αυτή προσπάθεια των ολοκληρωτικών, συνήθως, καθεστώτων, να ξεχαστούν από την ιστορία πρόσωπα που ήταν σε δυσμένεια, δεν παραξένεψε πολύ τα παιδιά. Όντας πλέον αρκετά εξοικειωμένα με εργαλεία/εφαρμογές τύπου photoshop, τους φάνηκε μάλλον εύκολο και συνηθισμένο το να μπορεί να αλλοιώσει κάποιος μια εικόνα ή ένα φιλμ, ή ακόμα και να δημιουργήσει μια εικονική πραγματικότητα όπως αυτή των σύγχρονων ηλεκτρονικών παιχνιδιών. Κάποια μαθήτρια μάλιστα ομολόγησε πως το έχει ήδη κάνει σε δικές της φωτογραφίες, αφαιρώντας φίλους με τους οποίους είχε τσακωθεί, επιλέγοντας να τους «διαγράψει». Παραδέχτηκε, ωστόσο, πως η διαγραφή αυτή ήταν τελικά άσκοπη, αφού στη μνήμη της είχαν χαραχτεί τόσο οι φίλοι όσο και τα περιστατικά που την οδήγησαν σε αυτήν την απόφαση. Συνεπώς, η πρακτική αυτή δεν την βοήθησε όσο θα ήθελε, και παραδέχτηκε πως όσο κι αν κάποιος προσπαθεί να αλλοιώσει κάποιο γεγονός, η επίδραση αυτού στην ζωή και την σκέψη των ανθρώπων που το έχουν ζήσει δεν αλλάζει.

Εικόνα 15 Μόσχα, Ρωσική Σοβιετική Ομοσπονδιακή Σοσιαλιστική Δημοκρατία, 5 Μαΐου 1920 / μετά το 1929. Φωτογραφία / παραποιημένη φωτογραφία, Getty Images, Άμστερνταμ, Ολλανδία

Η περιήγησή μας συνεχίστηκε στον 3^ο όροφο, στην ενότητα «Η Ευρώπη Παγκόσμια Δύναμη» και σταθήκαμε σε ένα ιδιαίτερα δημοφιλές έκθεμα: την ελεύθερη αναπαράσταση του Crystal Palace που κατασκευάστηκε στο Λονδίνο, για να φιλοξενήσει τη διεθνή «Μεγάλη Έκθεση» του 1851 (κατά τη διάρκεια αυτής, εκθέτες από όλον τον κόσμο παρουσίασαν τα τεχνολογικά επιτεύγματα της βιομηχανικής επανάστασης). Το έκθεμα αυτό του μουσείου μοιράζεται σε δύο αντικριστές προθήκες, όπου αντιπαρά τίθενται η τεχνολογία και η επιστήμη με τον ιμπεριαλισμό. Στην δεύτερη προθήκη τα παιδιά ανακάλυψαν την διαφημιστική κάρτα με την οποία δούλεψαν στην εισαγωγή της συνάντησης, καθώς και άλλες εκφράσεις της αποικιοκρατικής προπαγάνδας. Αυτής, που προσπαθούσε να δικαιολογήσει στα μάτια των Ευρωπαίων τις ακρότητες, την ανισότητα και την εκμετάλλευση των αυτοχθόνων πληθυσμών, στο όνομα της ανάπτυξης και του «εκπολιτισμού» τους κατά τις δεκαετίες 1870-1910.

Στη συνέχεια η ομάδα μεταφέρθηκε για δεύτερη φορά στην ενότητα «Η Ευρώπη σε ερείπια», προκειμένου να μελετήσει δύο προθήκες με θέμα την προπαγάνδα εν καιρώ πολέμου.

Η πρώτη βρίσκεται στην ενότητα για τον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο και περιέχει αντικείμενα προπαγάνδας από διάφορες χώρες: αφίσες, επιτραπέζια παιχνίδια, αντικείμενα καθημερινής χρήσης, μαριονέτες κ.α. Εξηγήσαμε στους μαθητές πως ο βίαιος αυτός πόλεμος ενισχυόταν από έντονη προπαγάνδα σε όλα τα επίπεδα της κοινωνίας. Κάθε χώρα έπρεπε να πείσει τους πολίτες, στρατιώτες και αμάχους, πως έχει το δίκιο με το μέρος της. Ο πόλεμος παρουσιαζόταν σαν μια μάχη ανάμεσα στο καλό και το κακό, τον πολιτισμένο ανθρωπισμό και τη βαρβαρότητα. Είναι ιδιαίτερα ενδιαφέρον πως τα παιδιά διέκριναν πως ένα βασικό μέσο προπαγάνδας αποτελούσε η σάτιρα. Η προσπάθεια δηλαδή να γελοιοποιηθεί ο εχθρός, και με αυτόν τον τρόπο να αποπροσωποποιηθεί, να δαιμονοποιηθεί στα μάτια των στρατιωτών εκ πρώτης, και των απλών πολιτών κατ' επέκταση. Παρατήρησαν, επίσης, πως τα ίδια γεγονότα (όπως π.χ. ο τορπιλισμός του πλοίου Lusitania το 1915) χρησιμοποιούνται σε προπαγανδιστικές εκφράσεις, τόσο από την μία όσο και από την άλλη πλευρά!

Η πορεία μας στην ενότητα αυτή μας μετέφερε στην συνέχεια στην δεκαετία του 1930, και σε δύο ιδεολογίες, που αποτέλεσαν τη βάση για δύο απολυταρχικά καθεστώτα: τον εθνικοσοσιαλισμό στην Γερμανία (γνωστό ως Ναζισμό, όρο που οι μαθητές φάνηκε να γνωρίζουν), και τον κομμουνισμό, όπως αυτός εξελίχθηκε και κατέληξε να εφαρμόζεται στην Σοβιετική Ένωση (**εικόνα 16**). Στο σημείο αυτό η έκθεση εστιάζει στο ότι παρά τις διαφορές τους, οι δύο ιδεολογίες κατέληξαν να έχουν και πολλές ομοιότητες, όπως η ρητορική μίσους, η λατρεία στο πρόσωπο του αρχηγού, η βιαιότητα απέναντι στους εχθρούς, η χρήση προπαγάνδας και ο έλεγχος κάθε μέσου μαζικής επικοινωνίας. Στηρίζονταν και οι δύο στην ιδέα πως η δύναμη του ανθρώπου ξεδιπλώνεται μόνο όταν αυτός χάνει την προσωπικότητά του ως μέρος ενός συνόλου, υποτάσσεται πλήρως σε αυτό και ακολουθεί μια κοινή πορεία με τους υπόλοιπους. Και πως όποιος διαφέρει (λόγω φυλής, χρώματος, ιδεολογίας, θρησκείας, ειδικών αναγκών, εθνότητας, ακόμα και οικονομικής τάξης) πρέπει να απομακρύνεται.

Εικόνα 16 Οι μαθητές μπροστά σε προθήκη με εκθέματα της ναζιστικής περιόδου στην Γερμανία.

Η δεύτερη προθήκη που μας ενδιέφερε, είναι αφιερωμένη στην Χιτλερική προπαγάνδα. Σταθήκαμε μπροστά σε διαφημιστική αφίσα του 1936 για το γερμανικό ραδιόφωνο (**εικόνα 17**). Κάναμε τις ακόλουθες ερωτήσεις:

- Ποιο είναι το μέσο προπαγάνδας εδώ;
- Ποιοι είναι η αποδέκτες του μηνύματος;
- Ποιο είναι το μήνυμα και πώς παρουσιάζεται αυτό;
- Είναι πειστική η προπαγάνδα;

Εικόνα 17 Plak 003-022-025. Λεπτομέρεια από αφίσα του 1936 με την επιγραφή «Όλη η Γερμανία ακούει τον Φύρερ στο ραδιόφωνο του λαού», Bundesarchiv Koblenz.

Σύμφωνα με τις απαντήσεις των μαθητών, η προπαγάνδα στην συγκεκριμένη περίπτωση γίνεται μέσω μιας αφίσας που απευθύνεται στον γερμανικό λαό. Το ραδιόφωνο εμφανίζεται σε τεράστιες διαστάσεις μέσα από το πλήθος, και έρχεται κοντά στον συγκεντρωμένο κόσμο. Βοηθήσαμε τα παιδιά με την μετάφραση του σλόγκαν: «Όλη η Γερμανία ακούει τον Φύρερ στο ραδιόφωνο του λαού». Το μήνυμα που θέλει να μεταφέρει είναι ότι χάρη στο φτηνό ραδιόφωνο που εξασφάλισε η κυβέρνηση, όλοι, ακόμα και όσοι είναι μακριά από την πρωτεύουσα, μπορούν να ακούν τις ομιλίες του Χίτλερ, και να γίνονται μέρος του συνόλου από τα σπίτια τους. Αναρωτηθήκαμε αν αυτό είναι σχόλιο, ενημέρωση, διαφήμιση ή έμμεση διαταγή. Παρατηρώντας και συνδέοντας στο συλλογισμό μας και μια παραπλήσια φωτογραφία της καύσης βιβλίων από το Χιτλερικό καθεστώς, τα παιδιά συμπέραναν πως οι επιλογές του γερμανικού λαού δεν ήταν πολλές. Ακούσαμε φράσεις όπως «πλύση εγκεφάλου», «φανατικοί οπαδοί», «περιορισμός της ελευθερίας» και... «πρόβητα», αφού όχι μόνο ακολουθούσαν τον ηγέτη χωρίς να τολμούν να αντιδράσουν, αλλά είχαν γαλουχηθεί με την ιδέα ότι αυτός ήταν ο μόνος σωστός δρόμος... Εξηγήσαμε στα παιδιά πως, πέρα από την άνοδο του Ναζισμού, η περίοδος του μεσοπολέμου, ήταν μια εποχή με πολλές ανακατατάξεις στην Ευρώπη, κατά την οποία πολλά δημοκρατικά καθεστάτα ανέβηκαν αλλά έπειτα από λίγο καιρό έπεσαν. Οι περισσότεροι λαοί της ευρωπαϊκής ηπείρου ζούσαν συνεπώς υπό απολυταρχικά καθεστάτα, που έλεγχαν κάθε πτυχή της δημόσιας (συχνά και της ιδιωτικής) ζωής. Η πολιτική προπαγάνδα ήταν πανταχού παρούσα, προκειμένου να κατευνάζει τα πνεύματα, να δημιουργεί μια ψευδαίσθηση ευημερίας, και να πλάθει την εικόνα της σιγουριάς που τόσο είχε ανάγκη ο κόσμος.

Κατακλείδα

Η συνάντηση ολοκληρώθηκε και πάλι στην αίθουσα πολλαπλών χρήσεων, όπου τα παιδιά κλήθηκαν να καταγράψουν σκέψεις και συναισθήματα από το σύνολο της δράσης μας στο μουσείο (**εικόνες 18-20**), προκειμένου να τα παρουσιάσουν στους μαθητές των υπόλοιπων

ομάδων των άλλων πόλεων κατά την διάρκεια της διαδικτυακής σύνδεσης που θα πραγματοποιούνταν την εβδομάδα που θα ακολουθούσε. Επέλεξαν να κάνουν την παρουσίαση σαν εικαστικό δρώμενο. Οι σκέψεις τους, λοιπόν, καταγράφηκαν σε καρτέλες, ώστε να τοποθετηθούν σε ένα παλτό που, κατά το πρότυπο του γνωστού μας πια εκθέματος (εικόνα 7), να αποτελέσει ένα ορόσημο μνήμης του προγράμματος και της παρέας μας.

Εικόνες 18-20 Ολοκλήρωση της δεύτερης ημέρας της εκπαιδευτικής δράσης

3^η Συνάντηση (11^η Δεκεμβρίου 2021): Παρουσίαση δράσεων (διάρκεια 2,5 ώρες)

Η τρίτη και τελευταία συνάντηση περιείχε την διαδικτυακή επαφή με τον «άλλο» και την παρουσίαση των καλλιτεχνικών έργων, ώστε οι μαθητές να έχουν την ευκαιρία να δημιουργήσουν μέσω της τέχνης γέφυρες επικοινωνίας. Οι τρεις διαφορετικές ομάδες παρουσίασαν τη δική τους ταυτότητα, άκουσαν τις ιστορίες των «άλλων» και δημιούργησαν ένα αποτύπωμα μιας συλλογικής ταυτότητας.

Η συνάντηση αυτή έλαβε χώρα στις 11 Δεκεμβρίου και ξεκίνησε σε ένα θερμό κλίμα μέσα από την γνωριμία με τις υπόλοιπες δυο ομάδες. Στη συνέχεια κάθε μαθητής από την ομάδα των Βρυξελλών κατέθετε τη δική του εμπειρία και τα συναισθήματα που βίωσε σχετικά με τις δύο συναντήσεις που προηγήθηκαν. Οι καρτέλες που είχαν ετοιμαστεί και καρφισώνονταν πάνω στο παλτό, διευκόλυναν τους μαθητές στο να μιλήσουν για τη σχέση τους με την προσωπική και συλλογική μνήμη, αλλά κυρίως για τη σχέση τους με τον «άλλον» (εικόνα 21).

Εικόνα 21 Παλτό μνήμης και ταυτότητας

Εκεί ξεκίνησε ένας δημιουργικός διάλογος αρχικά με τις άλλες δυο ομάδες, και στη συνέχεια μεταξύ μας, ως προς την κατανόηση της εμβληματικής φράσης όλου του προγράμματος «Ο Άλλος ως Εαυτός και ο Εαυτός ως άλλος». Ακούστηκαν ομολογουμένως ελάχιστες απόψεις, οι οποίες εστίασαν στο ότι ήταν ενδιαφέρον το πρόγραμμα στο μουσείο, αλλά ακατανόητη αυτή η φράση. Παρόλα αυτά, οι μαθητές την συσχέτισαν με την ισότητα, τη διαφορετικότητα, την πολυπολιτισμικότητα, την κατανόηση, τη φιλία ή/και την αποδοχή.

Αυτό έδωσε την αφορμή στους μαθητές να ξετυλίξουν τις σκέψεις τους σχετικά με τη σημασία του μουσείου και της πραγματοποίησης εκπαιδευτικών προγραμμάτων σ' αυτό, ενώ στο τέλος προχώρησαν στην ανακήρυξη των πιο εντυπωσιακών εκθεμάτων για τους ίδιους. Λίγο πριν το τέλος ζητήθηκε από τους μαθητές να προχωρήσουν σε μια αξιολόγηση του προγράμματος όπου κατέθεσαν τις απόψεις τους σχετικά με το ρόλο του μουσείου σύγχρονης τέχνης, τις σκέψεις που τους δημιουργούνται στο άκουσμα των τριών πόλεων που συμμετείχαν στο πρόγραμμα, αλλά κυρίως τις θέσεις τους σχετικά με το ίδιο το πρόγραμμα. Στην αρχή ήταν διστακτικοί, γιατί πίστεψαν ότι θα ήταν ένα πρόγραμμα με μαθησιακό περιεχόμενο. Στη συνέχεια, όπως τόνισαν, διασκέδασαν και επικοινωνήσαν με παιδιά της ηλικίας τους. Αντιλήφθηκαν την έννοια του διαφορετικού, κατάλαβαν τη σημασία του τίτλου του προγράμματος και μπόρεσαν να αποκρυπτογραφήσουν εκθέματα που όταν τα είχαν δει στο παρελθόν τους φαίνονταν βαρετά (**annex 1**).

Χωρίς να τους ζητηθεί και ενώ ολοκλήρωσαν την αξιολόγηση, οι συμμετέχοντες άρχισαν να σχεδιάζουν ομόφωνα το επόμενο πρόγραμμα που θα τους ενδιέφερε να παρακολουθήσουν. Μόνο που, όπως μας επισημάνθηκε, αυτή τη φορά θα διάλεγαν οι ίδιοι τον τίτλο, τα εκθέματα και τον τρόπο πραγματοποίησης του μέσα στο μουσείο εστιάζοντας στη θεματική του Ψυχρού Πολέμου. Μέσα από αυτή την επιλογή μας βοήθησαν να καταλάβουμε ότι το μουσείο έγινε για αυτούς ένας χώρος οικείος για δράσεις που είναι έτοιμοι να τις σχεδιάσουν σύμφωνα με τις προσωπικές τους ανάγκες και ενδιαφέροντα. Ο αποχαιρετισμός μας υπήρξε ιδιαίτερα ελπιδοφόρος, καθώς έκλεινε μέσα του μια υπόσχεση μελλοντικής συνεργασίας (**εικόνα 22**).

Εικόνα 22 Οι μαθητές της ομάδας των Βρυξελλών με το παλτό μνήμης και ταυτότητας που δημιούργησαν και την συνοδό μας από το τμήμα εκπαίδευσης του μουσείου.

Συμπεράσματα

Η μάθηση και η εκπαίδευση κατά τον 21^ο αιώνα αντιμετωπίζονται με τελείως διαφορετικό τρόπο σε σχέση με το παρελθόν. Οι μαθητές δεν αποτελούν πλέον παθητικούς δέκτες πληροφοριών, αλλά ενεργούς παραγωγούς γνώσεων, που σχηματίζονται μέσω της αξιοποίησης της δυναμικής της ομάδας, της συνεργασίας, του διαλόγου και της αλληλεπίδρασης. Οι παράγοντες αυτοί οφείλουν να αξιοποιούνται ιδιαίτερα σε περιπτώσεις μαθητών, που ζουν και δραστηριοποιούνται σε διαπολιτισμικά περιβάλλοντα και έτσι έρχονται σε επαφή με συμμαθητές τους, που έχουν διαφορετικές πολιτιστικές ταυτότητες.

Η δράση της μαθητικής ομάδας των Βρυξελλών στο Σπίτι Ευρωπαϊκής Ιστορίας του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου στις Βρυξέλλες μπορεί να αποτιμηθεί ως μια επιτυχημένη εφαρμογή του προγράμματος, που έδωσε την ευκαιρία στους μαθητές να γνωρίσουν στιγμές της ευρωπαϊκής ιστορίας, να τις αξιολογήσουν στη βάση του αντίκτυπού τους στις ζωές των ευρωπαϊκών λαών και να κατανοήσουν τη διαδικασία παραγωγής πολιτισμού και τη μετατροπή του σε στοιχείο της ύπαρξης του άλλου. Στις τρεις ημέρες διεξαγωγής του προγράμματος, οι μαθητές δεν αντιμετώπισαν το μουσειακό περιβάλλον ως κάτι στατικό, αλλά ως συγκεκριμένο, το οποίο και κατέκτησαν μέσα από συνεργατικές και αλληλεπιδραστικές δράσεις. Αφηρημένες ιδέες και πληροφορίες που γνώριζαν ή είχαν ακούσει κατά το παρελθόν (όπως ο ναζισμός, η προπαγάνδα, το Ολοκαύτωμα, ο ιμπεριαλισμός) απέκτησαν για τους μαθητές συγκεκριμένο περιεχόμενο και αντιληπτική υπόσταση. Με τον τρόπο αυτό ωθήθηκαν στο να αντικρίσουν κριτικά περιπτώσεις μη σεβασμού της διαφορετικότητας και ισοπέδωσης της ατομικής και συλλογικής ταυτότητας για την επιδίωξη πολιτικών και ατομικών συμφερόντων. Ανέπτυξαν επομένως τη δεξιότητα της ενσυναίσθησης, παρακινήθηκαν στο να μπουν στη θέση του άλλου και να εκτιμήσουν τον άλλο ως συνοδοιπόρο της ζωής και συνδιαμορφωτή του παρόντος και του μέλλοντος. Ο μουσειακός χώρος μετατράπηκε σε πεδίο διαλεκτικών πράξεων των μαθητών, μέσω των οποίων εξασκήθηκαν τα αισθητήρια κριτικής σκέψης, αφυπνίστηκε η συνθετική τους ικανότητα και εκτιμήθηκε η συνεισφορά του άλλου – του διαφορετικού στη διαμόρφωση ατομικής και συλλογικής μνήμης και πολιτισμικής ταυτότητας.

Ευχαριστίες

Θα θέλαμε να ευχαριστήσουμε θερμά τον συντονιστή του προγράμματος «Δια-πολις», καθηγητή Σίμο Παπαδόπουλο που αρχικά οραματίστηκε αυτή τη στοχαστική δράση και στη συνέχεια μας έδωσε την ευκαιρία να συμμετέχουμε.

Επιπλέον, επιθυμούμε να εκφράσουμε τις ευχαριστίες μας προς την κ. Laurence Bragard, υπεύθυνη του τμήματος εκπαίδευσης του μουσείου, η οποία μας παρείχε κάθε δυνατή τεχνική, επιστημονική και ηθική υποστήριξη για την επιτυχή διεξαγωγή της εκπαιδευτικής μας δράσης.

Βιβλιογραφία

- Altintas, I.N. & Yenigul, C.K. (2020). Active learning education in Museum, *International Journal of Evaluation and Research in Education*, 9(1), 120-128. <http://doi.org/10.11591/ijere.v9i1.20380>.
- Andre, L., Durksen, T. & Volman, L. (2017). Museums as avenues of learning for children: a decade of research, *Learning Environments Research*, 20(1), 7-76. <https://doi.org/10.1007/s10984-016-9222-9>.
- Banks, J. (2015). *Cultural Diversity and Education. Foundations, Curriculum and teaching*. Boston: Allyn & Bacon.
- Bedford, L. (2014), *The Art of Museum Exhibitions, How Story and Imagination Create Aesthetic Experiences*, Left Coast Press, California: Walnut Creek.
- Black, G. (2005), *The Engaging Museum, Developing Museums for Visitor Involvement*, London: Routledge
- Falk, J. (2006). An identity-centered approach to understanding museum learning, *Curator. The Museum Journal*, 49(2), 151-166. <https://doi.org/10.1111/j.2151-6952.2006.tb00209.x>.
- Falk, J.H. & Dierking, L.D. (2013), *The Museum Experience Revisited*, London: Routledge.
- Hein, G. & College, L. (1995). Evaluating teaching and learning in Museums, In: E. Hooper-Greenhill (ed.), *Museum: Media: Message*, 187-203, London: Routledge. Retrieved 07/05/2023 from <http://www.george-hein.com/downloads/evalTeachLeicesterHein.pdf>.
- International Council of Museums (2022), *Extraordinary General Assembly, Prague, Wednesday 24 August 2022*. Retrieved 13/03/2023 from: https://icom.museum/wp-content/uploads/2022/07/EN_EGA2022_MuseumDefinition_WDoc_Final-2.pdf.
- Leinhardt, G. & Knutson, K. (2004) *Listening in on Museum Conversations*, Oxford: Altamira.
- Meer, N., & Modood, T., (2012), How does Interculturalism contrast with Multiculturalism, *Journal of Intercultural Studies*, 33(2), 175-196. <https://doi.org/10.1080/07256868.2011.618266>.
- Young, S., Eadie, T., Suda, L. & Church, A. (2022), LEARN: Essential elements of museum education programs for young children, *Curator. The Museum Journal*, 65(1), 209-223. <https://doi.org/10.1111/cura.12456>.
- Walhimer, M. (2015), *Museums 101*, London: Rowman & Littlefield.
- Ασκούνη, Ν., Θάνος, Θ., & Μπουκουβάλα, Π. (2021). *Εθνοπολιτισμικές διαφορές και ανισότητες στην εκπαίδευση: κοινωνικοί αποκλεισμοί και πορείες ένταξης*, Αθήνα: Gutenberg.
- Γκέφου-Μαδιανού, Δ. (2020). *Πολιτισμός και εθνογραφία: από τον εθνογραφικό ρεαλισμό στην πολιτισμική κριτική*, Αθήνα: εκδόσεις Πατάκης.
- Καραγιάννη, Α. & Παπαδόπουλος, Σ. (2020). Διαχείριση της μνήμης σε μουσειακό περιβάλλον: Εκπαιδευτικό πρόγραμμα θεατρικής διερεύνησης, *Μέντορας*, 17-18, 17-173. Retrieved

15/03/2023 from: http://iep.edu.gr/library/images/uploads/psifiako_yliko/mentoras/issue17-18/Μέντορας_Τεύχη_17-18.pdf.

- Καρακατσάνη, Δ. & Πλιόγκου, Β. (2020). *Σύγχρονες τάσεις στην παιδαγωγική θεωρία και πρακτική: Δημοκρατία – πολιτεότητα – ετερογένεια*, Αθήνα: Gutenberg.
- Λοΐζος, Σ. (2021), *Πρακτικές διδασκαλίας για τη διαπολιτισμικής αγωγή με τη χρήση νέων μέσων*, Αθήνα: εκδόσεις Ίων.
- Νικονάνου, Ν. & Νάνου, Ε. (2015). Το Μουσείου ως χώρος μάθησης, ψυχαγωγίας και έμπνευσης. Εφαρμογή και αξιολόγηση επιμορφωτικού προγράμματος, *MuseumEdu-Εκπαίδευση και Έρευνα σε Πολιτισμικά Περιβάλλοντα*, 1, 9-36. Retrieved 09/03/2023 from: [http://museumedulab.ece.uth.gr/main/sites/default/files/E%201.%20MUSEUMS%20AS%20PLACES%20FOR%20LEARNING,%20ENJOYMENT%20&%20INSPIRATION%20\(gr\),%20N.%20Nikonanou%20&%20I.%20Nakou%20pdf..pdf](http://museumedulab.ece.uth.gr/main/sites/default/files/E%201.%20MUSEUMS%20AS%20PLACES%20FOR%20LEARNING,%20ENJOYMENT%20&%20INSPIRATION%20(gr),%20N.%20Nikonanou%20&%20I.%20Nakou%20pdf..pdf).
- Παπαδόπουλος, Δ. (2020). Η Διαπολιτισμική Εκπαίδευση και ο ρόλος του σχολείου-εκπαιδευτικού στην επικοινωνία με οικογένειες με πολυπολιτισμικό υπόβαθρο στη Δευτεροβάθμια Εκπαίδευση της Περιφέρειας Αττικής, *Multilingual Academic Journal of Education and Social Sciences*, 8(1), 249-267. DOI: 10.46886/MAJESS/v8-i1/7335.
- Παπαδόπουλος, Σ. (2016). Πολιτισμός στο σχολείο του 21^{ου} αιώνα. Ποιος Πολιτισμός; Στο: Σ. Παπαδόπουλος (επιμ.), *Τέχνη και Πολιτισμός στο σχολείο του 21^{ου} αιώνα. Πρακτικά Επιστημονικής Ημερίδας, Αλεξανδρούπολη, 21-06-2015*, 89-95, Αθήνα: Υπουργείο Παιδείας και Θρησκευμάτων. Retrieved 17/03/2023 from: <https://eclass.duth.gr/modules/document/index.php?course=ALEX03235&download=/5f7ebcf5nDMd.pdf>.
- Παρθένης, Χ. (2016). *Η διαπολιτισμική εκπαίδευση απέναντι σε νέες προκλήσεις*, Αθήνα: Μεταίχιμο.
- Συλαίου, Σ. (2020). *Μουσείο και μουσειακή εκπαίδευση στην ψηφιακή εποχή*, Θεσσαλονίκη: Μπαρμπουνάκης.
- Φιλίππουπολίτη, Α. (2015). Εκπαιδευτικές θεωρίες και μουσειακή μάθηση. Στο: Ν. Νικονάνου, Α. Μπούνια, Α. Φιλίππουπολίτη, Α. Χουρμουζιάδη & Ν. Γιαννούτσου, *Μουσειακή Μάθηση και εμπειρία στον 21^ο αιώνα*. 27-50, Αθήνα: Σύνδεσμος Ελληνικών Ακαδημαϊκών Βιβλιοθηκών - Εθνικό Μετσόβιο Πολυτεχνείο. Retrieved 11/03/2023 from: <https://repository.kallipos.gr/handle/11419/712>.

Ιστοσελίδες

<https://historia-europa.ep.eu/en/welcome-house-european-history>.

Annex 1

Δείγματα Ερωτηματολογίων-αξιολογήσεων που συμπλήρωσαν οι συμμετέχοντες μαθητές.

ΔΙΑ- ΠΟΛΙΣ

ΕΡΩΤΗΜΑΤΟΛΟΓΙΟ

Ο Άλλος ως Εαυτός και ο Εαυτός ως Άλλος

Όνομα: Μελίνα
 Ηλικία: 10 χρονών
 Σχολείο: Ευρωπαϊκό σχολείο Βρυξελλών 3

Σκέφτομαι και απαντώ στις παρακάτω ερωτήσεις που σκοπό έχουν να δώμε την αρχή και το τέλος αυτής της εμπειρίας που θα ζήσουμε μαζί. Θέλεις να μας βοηθήσεις;

1. Τι νομίζεις ότι είναι και περιέχει ένα μουσείο;
 Ένα μουσείο είναι ένας χώρος που περιέχει διάφορα
 προϊστορικά αντικείμενα ή άλλα. Επίσης, ένα μουσείο
 μπορεί να περιέχει και πράγματα από άλλους
 πολέμους.
2. Τι πιστεύεις ότι είναι το Μουσείο Σύγχρονης Τέχνης;
 Το μουσείο σύγχρονης τέχνης είναι ένα
 μουσείο που περιέχει διάφορες τέχνες από
 διάφορα χώρες.
3. Γνωρίζεις ότι τα παιδιά έχουν δικαίωμα να μαθαίνουν και να
 πληροφορούνται για τον δικό τους πολιτισμό αλλά και για άλλους
 πολιτισμούς;
 Ναι, γιατί έτσι τα παιδιά θα μάθουν
 για την καθημερινή ζωή άλλων
 πολιτισμών.
4. Όταν ακούς «Αθήνα» ποια εικόνα σου έρχεται πρώτα στο μυαλό;
 Όταν ακούω τη λέξη Αθήνα μου
 έρχεται στο μυαλό ο Παρθενώνας και
 ο Πλάτανος.

ΔΙΑ- ΠΟΛΙΣ

5. Όταν ακούς «Αλεξανδρούπολη» ποιες λέξεις ή ποιες εικόνες σου έρχονται στο μυαλό;

Όταν ακούω Αλεξανδρούπολη μου έρχεται στο μυαλό γρασιδί και λουλούδια

6. Όταν ακούς «Βρυξέλλες» ποιες λέξεις ή ποιες εικόνες σου έρχονται στο μυαλό;

Όταν ακούω Βρυξέλλες μου έρχεται στο μυαλό τα χιόνι και η βροχή που πέφτει συχνά από τον ουρανό

7. Με ποιον τρόπο κατά τη γνώμη σου μπορούν σήμερα να επικοινωνήσουν, μέσα από την τέχνη, τα παιδιά της ηλικίας σου τα οποία κατοικούν σε διαφορετικούς τόπους;

Σε τους έδειχνα διάφορα φωτογραφίες ή εικόνες από τα χέρια μου

8. Πώς σου φαίνεται η ιδέα να παρακολουθήσεις εσύ κι οι συμμαθητές και συμμαθήτριές σου μια θεατρική -εκπαιδευτική δράση στο μουσείο; (περιγράψω σύντομα).

Σε μου αρέσει πολύ γιατί θα μπορούσαμε να μάθουμε κι άλλα πράγματα

9. Πως καταλαβαίνεις τη φράση «Ο Άλλος ως Εαυτός και Ο Εαυτός ως Άλλος»;

Ότι ο καθένας πρέπει να είναι ο εαυτός του

10. Τι έχεις «κρατήσει» από τη συμμετοχή σου σε αυτό το πρόγραμμα;

Έχω κρατήσει τα παιδιά που γνώρισα μαζί μου

Σε ευχαριστούμε

ΔΙΑ- ΠΟΛΙΣ

ΕΡΩΤΗΜΑΤΟΛΟΓΙΟ

Ο Άλλος ως Εαυτός και ο Εαυτός ως Άλλος

Όνομα: Νίκη
 Ηλικία: 10
 Σχολείο: Ευρωπαϊκό III

Σκέφτομαι και απαντώ στις παρακάτω ερωτήσεις που σκοπό έχουν να δούμε την αρχή και το τέλος αυτής της εμπειρίας που θα ζήσουμε μαζί. Θέλεις να μας βοηθήσεις;

1. Τι νομίζεις ότι είναι και περιέχει ένα μουσείο;

Ένα μουσείο περιέχει έργα και αναπαραστάσεις.

2. Τι πιστεύεις ότι είναι το Μουσείο Σύγχρονης Τέχνης;

Πιστεύω ότι τα Μουσεία Σύγχρονης Τέχνης είναι ένα Μουσείο που εκθέτει σύγχρονα έργα.

3. Γνωρίζεις ότι τα παιδιά έχουν δικαίωμα να μαθαίνουν και να πληροφορούνται για τον δικό τους πολιτισμό αλλά και για άλλους πολιτισμούς;

Ναι, γιατί ένα παιδί που έχει διαφορετικούς πολιτισμούς μπορεί να γίνει ένας καλός πολίτης στη κοινωνία.

4. Όταν ακούς «Αθήνα» ποια εικόνα σου έρχεται πρώτα στο μυαλό;

Όταν ακούω Αθήνα η πρώτη εικόνα που μου έρχεται στο μυαλό είναι η θεά Αθηνά που πήρε το όνομα της.

ΔΙΑ- ΠΟΛΙΣ

5. Όταν ακούς «Αλεξανδρούπολη» ποιες λέξεις ή ποιες εικόνες σου έρχονται στο μυαλό;

Όταν ακούω Αλεξανδρούπολη στο μυαλό μου έρχεται τον Νότιο Ροδόπη.

6. Όταν ακούς «Βρυξέλλες» ποιες λέξεις ή ποιες εικόνες σου έρχονται στο μυαλό;

Όταν ακούω Βρυξέλλες οι λέξη Κοινοβούλιο μου έρχεται στο μυαλό.

7. Με ποιον τρόπο κατά τη γνώμη σου μπορούν σήμερα να επικοινωνήσουν, μέσα από την τέχνη, τα παιδιά της ηλικίας σου τα οποία κατοικούν σε διαφορετικούς τόπους;

Μπορούν να ζωγραφίσουν κάτι και ανάλαχα με το θέμα μπορείς να καταλάβεις τι χιώθει το άλλο παιδί.

8. Πώς σου φαίνεται η ιδέα να παρακολουθήσεις εσύ κι οι συμμαθητές και συμμαθήτριές σου μια θεατρική -εκπαιδευτική δράση στο μουσείο; (περιγράψω σύντομα).

Μου φαίνεται διασκεδαστικό και ενδιαφέρον μιας και μαθαίνεις πράγματα και γνωρίζεις άλλα παιδιά.

9. Πως καταλαβαίνεις τη φράση «Ο Άλλος ως Εαυτός και Ο Εαυτός ως Άλλος»;

Ότι όλοι είμαστε το ίδιο, όλοι είμαστε ίσοι.

10. Τι έχεις «κρατήσει» από τη συμμετοχή σου σε αυτό το πρόγραμμα;

Έχω κρατήσει τη συνεργασία που κάναμε με τα άλλα παιδιά.

Σε ευχαριστούμε